

***Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta Univerzity Palackého***

**Analýza společenských vizí v románové utopii
Aldouse Huxleyho**

**The Analysis of Social Visions in Aldous Huxley's
Utopian Novels**

Bakalářská práce

Lukáš Hurt

Anglická filologie – Historie

Vedoucí práce: Mgr. Robert Hýsek

Olomouc 2008

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl úplný seznam citované a použité literatury.

V Olomouci dne 18. 6. 2008

.....

Upřímné poděkování patří vedoucímu této práce magistru Robertu Hýskovi za jeho přátelskou ochotu, nezměrnou trpělivost a laskavou shovívavost při spolupráci na předkládané studii.

Obsah:

1 Úvod.....	5
2 Vývoj utopické literatury do počátku 20. století.....	7
2.1 <i>Historie utopické literatury od starověku po renesanci.....</i>	<i>7</i>
2.2 <i>Literární formy utopie v raném novověku.....</i>	<i>9</i>
2.3 <i>Vývoj literární utopie v dlouhém 19. století.....</i>	<i>14</i>
2.4 <i>Rozkvět literární utopie na počátku 20. století.....</i>	<i>17</i>
3 Aldous Huxley a jeho románová tvorba do roku 1932.....	20
3.1 <i>Dětství a počátky literární dráhy Aldouse Huxleyho do roku 1925.....</i>	<i>20</i>
3.2 <i>Určující změny v meziválečné tvorbě Aldouse Huxleyho.....</i>	<i>23</i>
4 Analýza a interpretace Huxleyho utopických vizí.....	28
4.1 <i>Báječný nový svět.....</i>	<i>28</i>
4.2 <i>Ostrov.....</i>	<i>37</i>
5 Závěr.....	48
6 Resumé.....	51
7 Bibliografie.....	54
8 Anotace.....	57

1. Úvod

Aldoux Huxley patří mezi nejznámější anglosaské spisovatele 20. století, jehož stěžejní díla jsou i v dnešní době celosvětově diskutovaná a často citovaná. Fenomémem se stal především román *Báječný nový svět*¹ (v originále *Brave New World*, 1932), který společně s *1984* (1948) George Orwella po dlouhá léta definovala žánr utopie, antiutopie či dystopie. Prakticky neustále se vedou debaty o tématech, motivech a literárních prostředcích, dokonce i o přesném žánrovém vymezení těchto v určitých ohledech podobných, přesto v mnoha směrech odlišných děl. Nacistický a komunistický fanatismus měl v západním poválečném světě za následek obrovský zájem o společenské vize budoucnosti, a z obou utopií se logicky staly nesmrtelné klasiky. Huxley pokračoval v literární činnosti i po přestěhování z Anglie do USA a na úplném sklonku života dotvořil svou vizi „ideální“ společnosti v *Ostrově* (v originále *Island*, 1963).

Období mezi oběma utopickými romány bylo pro Aldouse Huxleyho plně zásadních změn v soukromém i společenském životě, které se nutně musely odrazit v jeho díle. Jeho činnost čistě literární byla zastíněna činností novinářskou – publikoval studie, příspěvky na konferencích, eseje apod., přičemž tématická složka přesahovala a kombinovala Huxleyho neobyčejně široké znalosti různých vědních oborů (fyzika, biologie, chemie) a cit pro humanitní studia (filozofie, sociologie, historie, religionistika, mystika) s všepojícím cílem – upozornit společnost na její novodobé neduhy a pokusit se najít a případně nabídnout alternativu, otevřít dveře a ukázat cestu. Upozornit a varovat na určité problémy Huxley samozřejmě chtěl již v *Báječném novém světě*, avšak v kontextu jeho zbývajících předválečných tvorby lze konstatovat, že v poválečných letech ustupuje do pozadí primárním zaměřením spisovatel (vrací se těsně před smrtí s *Ostrovem*), a do popředí se staví erudovaný esejista, vizionář, propagátor a burcovatel určitého uvědomění, jakkoliv mohou tato slova znít nekonvenčně.

¹ Český překlad románu vyšel poprvé v roce 1970 pod názvem *Konec civilizace* (stejný překlad použit i ve vydání z roku 2004), ale interpretačně přesnější je název *Báječný nový svět* uváděný například Ondřejem Neffem v science fiction antologii *Všechno je jinak*. Různým interpretacím překladu *Brave New World* se podrobně věnuje úvod třetí kapitoly této práce.

Tento Huxley, mimo jiné autor jedné z fundamentálních knih v té době rodícího se květinového hnutí *Brány vnímání* (v originále *The Doors of Perception*, 1955), která srozumitelně popisuje průběh prakticky nepopsatelné a neuchopitelné meskalinové intoxikace, mne před několika lety poprvé zaujal. Následně jsem se seznámil s jeho další publikační činností a soukromou korespondencí z 50. a 60. let a byl jsem fascinován jednak neortodoxní tematikou, jednak elegantním stylem, jakým byly – soukromé i veřejné výtvary – sepsány. Tak jsem si mohl neuváženě zařadit Huxleyho (jak mnozí učinili) mezi hlavní společenské propagátory a šířitele psychedelické zkušenosti, východních filosofii a návratu k přírodě, jakými byli například uznávaní akademici Timothy Leary, Terence McKenna anebo světoznámý vědec Albert Hoffman. Z tohoto povrchního soudu mě vyvedlo až seznámení s *Báječným novým světem a Ostrovem*, kdy jsem pochopil, že Huxleymu šlo o něco komplexnějšího, než je jednoduše zidealizovaná spása světa založená na konzumaci látek „mysl a vnímání měnících“. Hlavní výhodou při formulaci pozoruhodných myšlenek a názorů mu nepochybně byly „rozšířené obzory“ a široké vědomosti, ale především schopnost je srozumitelně (a kvalitně literárně) zpracovat a také – oslovit citlivého čtenáře.

Z hlediska vzniku *Báječného nového světa* mě jako studenta historie zaujala tato (anti)utopie v kontextu světové utopické literatury. V souvislosti s životním odkazem Aldouse Huxleyho se jevila zajímavou možností zkoumat rozdíly mezi oběma romány a na základě komparativního rozboru obou prací interpretovat Huxleyho společenské vize a jejich proměnu v průběhu spisovatelova života. Tyto cíle bude sledovat následující studie, ve které nejdříve zanalyzuji literární a historicko-společenské vymezení pojmu utopie, ve druhé části se zaměřím na to, čím byla ovlivněna Huxleyho utopická tvorba, a nejvíce prostoru bude věnováno analýze a srovnání *Báječného nového světa* a *Ostrova*.

2. Vývoj utopické literatury do počátku 20. století

2.1 Historie utopické literatury od starověku po renesanci

Pojem utopie poprvé spatřil světlo světa v roce 1516, kdy vyšlo v latině (anglicky 1555) stejnojmenné dílo Sira Thomase Mora (1478-1535) s kompletním názvem *Libellus . . . de optimo reipublicae statu, deque nova insula Utopia* (*Týkající se nejvyššího stavu republiky a nového ostrova Utopie*), rozhodně se ale nejednalo o první utopické dílo v dějinách. Pokud se budeme pohybovat v evropském kulturním okruhu, narazíme na ně již ve starém Řecku, a určitou vývojovou linku lze vysledovat až do výše zmiňovaného vydání Morovy *Utopie*. Je ale důležité mít na paměti, že o formě utopie v době před Morem lze sice hovořit prismatem dnešní doby, ale jeho předchůdci sami toto slovo neznali a nikdy nepoužívali. Pokud se podíváme na etymologii Morova slova utopie, zjistíme, že pochází z řeckých *ou* „ne“ (ale i „dobré“), a *topos* „místo“ a znamená tedy volně přeloženo „nikde, neexistující místo“ (anebo i „dobré místo“ – což byl pravděpodobně zamýšlený dvojsmysl).

Popularita knihy vedla k obecnému označování všech konceptů ideálního státního zřízení jako utopie. Popis utopie dovoľoval autorovi nejen účinně kritizovat nešvary soudobé společnosti, ale také načrtnout dalekosáhlé revoluční reformy bez nutnosti popisovat, jak by vlastně probíhaly. Tento termín byl poté zpětně aplikován na různé koncepce ideálního státu popsané před Morem, především pak na Platónův (424/423-348/347 před Kristem) spis *Ústava*. Ačkoliv tedy studujeme Platóna a jeho ideální státní zřízení pomocí Morem vytvořených pojmů, musíme mít na paměti, že ve svém díle More reflektoval a rozvíjí myšlenky právě Platónovy.

Ústava je postavena na teoretické diskuzi o ideálním společenském zřízení, které má být především *nejspravedlivější* pro všechny právoplatné členy obce (Platón zcela zřejmě reflektuje vývoj svého městského státu a snaží se najít východisko z jeho nastávajícího úpadku). Diskuze je vedena Sokratem a dalšími reálně žijícími osobnostmi Atén, Platón jim ale vkládá do úst své myšlenky a věnuje se vlastním úvahám o nejlepším možném směřování obce (společnosti).

Prostředkem k dosažení ideálního stavu se v VI. knize stane rada filozofů, kteří jsou na své povolání od dětství připravováni a jako jediní mohou vést spravedlivou obec, protože:

Jejich proud směřuje k naukám a všemu takovému, u toho se patrně vztahují k rozkoši duše samé o sobě, kdežto rozkoši tělesných zanedbávají (...) takový člověk jest jistě uměřený a nijak chtivý peněz (...) ani smrt nebude pokládat za něco hrozného (...) je to duše vlídná, spravedlivá a učenlivá (...) [má] mysl přirozeně uměřenou a ladnou, kterou vrozené nadání bude činiti schopnou, že se dá snadno vésti k ponětí podstaty každého jednotlivého jsoucná (Platón 182-183).

Ve svém celku se jedná o první systematickou utopickou vizi, přestože se Platón z části věnuje historii a mnoho probíraných témat svědčí o jeho zkušenostech a empirických pozorováních. Navíc z hlediska literárního je na první pohled zřejmé, že toto dílo je ojedinělé a odlišné nejen pro své nadčasové politicko-filozofické úvahy, ale také svou (pro naše vymezení utopie atypickou) literární formou – klasickým sokratovským dialogem. Tato práce by jistě zasloužila více prostoru na rozbor z hlediska politického i literárního, ale pro naše potřeby bylo důležité poukázat především na jistou tématickou návaznost.

S úpadkem a zánikem antické civilizace přišel i úpadek kulturní, a přestala-li existovat civilizace na určitém stupni společenského vývoje, opadl logicky zájem o možné formy soužití lidí v určité pospolitosti. Jistou tématickou návaznost na Antiku lze vysledovat v rozsáhlém díle sv. Augustina (354-430) a jeho následovníků; ovšem s výrazným rozdílem v tom, že pospolitost vyrůstá zcela otevřeně a jediné na náboženských kořenech, a víra je všeobjímajícím pojítkem – příčinou, důsledkem a zároveň i odpovědí na všechny otázky života. Dlouhých tisíc let jsme nezaznamenali v tomto predominantně nábožensky orientovaném náhledu na ideální společnost téměř žádný posun. Ke středověké křesťanské verzi utopie dodává Michael R. Lopez:

Ve středověké „pozoruhodné výpravě“ sv. Brendana je alegorie ráje utopií; u sv. Augustina je utopie samotná boží obec. Přesto Northrop Frye brání všechna tato díla jako platnou součást dějin literární utopie: „dosažení boží obce musí být v literatuře stále klasifikováno jako forma ‚utopické fikce‘, jejímž nejtypičtějším literárním příkladem je Danteho *Očistec* a *Ráj*.“

(Frye, citováno v Lopez 27) Skutečnost, že Frye odkazuje na „utopické fikce“ spíše než na „fiktivní utopie“, nám pomůže pochopit, že výše zmiňované práce (stejně jako například řecké utopie) naznačují utopický diskurz (podobný diskurzu novelistickému, v němž Michail M. Bachtin rozpoznává předchůdce románu), který poskytne základ pro samotnou *Utopii*. Avšak nestane se tak až do dob renesance, kdy se různorodé prvky vnímání utopie nakonec spojí, reprezentované oficiální *Utopií* Thomase Mora, a jejím neoficiálním protikladem arkádií (Lopez 27).²

Thomas More tedy dává svou *Utopii* za vznik nové literární formě, jejíž základy stojí na úvahách o nejvýznamnějších spisech klasických antických i raně křesťanských myslitelů. V *Utopii* More položil na tyto základy své znalosti soudobého humanistického poznání a reflektoval vznikající společensko-ekonomické vztahy v novém údobí evropských dějin. Literární je formou je pak *Utopie* „přátelský dialog, ve kterém se nejprve rozebírá vážný problém, a na nějž naváže fantastické vyprávění (nějakého) cestovatele o fiktivním místě, kde je tento problém vyřešen“ (Turner 8-9).³

Takové fantastické vyprávění mělo sloužit k pobavení čtenáře (ironické názvy míst a postav, například hlavní hrdina Rafael Hythlodæus – řecké spojení znamenající něco jako „tlučhuba, žvanil“), ale zároveň dovolovalo autorovi vynášet mezi řádky kritické soudy nad vlastní společností (ačkoliv šibenici a pozdějšímu blahořečení se nakonec stejně nevyhnul).

2.2 Literární formy utopie v raném novověku

Sir Thomas More sice nakonec skončil svou životní pouť jako nenáviděný katolík na popravišti anglikánského krále Jindřicha VIII. v londýnském Toweru,

² Lopez, M.: *Two Modern Utopias*. 27: In the medieval “extraordinary voyage” of St. Brendan, Utopia figures as an allegory for Paradise; for St. Augustine, Utopia is the City of God. Northrop Frye would defend all of these as quite proper to the history of literary Utopias; “Still, the attainment of the City of God in literature must be classified as a *form of utopian fiction*, its most famous literary treatment being the *Purgatorio* and *Paradiso* of Dante” (“Varieties of Literary Utopias” 34). The fact, however, that Frye refers to forms of “utopian fiction,” rather than to “fictive Utopias,” should serve to make clear that such works as those noted above (as well as others) indicate a utopian *discourse* that is similar to the novelistic discourse Bakhtin identifies as predating the novel, and that will provide the foundation for Utopia itself. It is not until the Renaissance, then, that the disparate strands of this utopian discourse will finally be joined, most representatively in the official Utopia of Thomas More, and its unofficial counterpart of Arcadia

³ Turner, P.: „An Introduction.“ 7-9: A familiar conversation raising a serious problem, followed by a fantastic traveller’s tale describing an imaginary place in which the problem is solved.

jeho *Utopie* mu však zajistila nesmrtelnost. Podívejme se na úvod na další z možných definic pojmu:

Utopie není neexistující místo, nebo alespoň *nemělo by* být. Je místem, které může případně existovat – a z pohledu vypravěče místo, které *by mělo* existovat. Jakkoliv vzdálené, většina utopií je určena k následování. Utopie reprezentuje ideál ke kterému celý svět musí směřovat (...) utopianismus vytváří politický program a udává směr a smysl ideám pokroku; pokrok je vždy prostředkem k přiblížení se utopii (Rothstein 3).⁴

Tento citát ukazuje politické a ideové pilíře, na kterých je utopické dílo vystavěno. Samy o sobě se takové teoretické rozpravy o ideálním politickém zřízení staly součástí nové humanitní disciplíny zvané politická filozofie a nejsou přímým předmětem našeho zájmu. Vrátime-li se k literární podobě *Utopie*, kostra Morova příběhu sleduje zhruba následující vzorec, který víceméně dodržují i další autoři raného novověku:

Máme zde cestovatele, někdy s několika málo společníky, který přistane na vzdálený ostrov nebo neobjevený kontinent; v pozdějších verzích se jedná o jinou planetu, nebo budoucnost. Je přivítán (jedná se v naprosté většině případů o „něj“) obyvateli, kteří ho rádi seznámí se svou společností. Velmi brzy potkává staršího muže, který s ním tráví většinu knihy a učí ho o vymoženostech této společnosti. Návštěvník někdy reaguje vypíchnutím kontrastu mezi institucemi této ideální společnosti a jeho vlastní doma; ve většině případů si tyto kontrasty musí čtenář najít sám. (James 219-220)⁵

Tento vzorec sleduje *Nová Atlantida* Francise Bacona vydaná roku 1627, nebo také *Sluneční stát* Thomase Campanelly z roku 1623. U nich se ale objevuje nový motiv, díky kterému už i tato díla bývají řazena i mezi prvotiny (či

⁴ Rothstein, E.: „Utopia and Its Discontents.“ 3: Utopia is not an impossible place, or at any rate, it is generally not *supposed* to be. It is a place that can conceivably exist—and, in the teller's view, a place that *should* exist. At any rate, however out of reach, most utopias are meant to be pursued. Utopias represent an ideal toward which the mundane world must reach. (...) Utopianism creates a political program, giving direction and meaning to the idea of progress; progress is always on the way toward some notion of utopia.

⁵ James, E.: „Utopia and Utopianism.“ 219-220: We have a traveller, perhaps with a small number of companions, who lands on a remote island or undiscovered continent; in more recent versions this is another planet, or the future. He (it is almost invariably 'he') is welcomed by the locals, who are usually eager to show off their society to him. Very soon he meets an older man, who will spend much of the rest of the book lecturing to him about the delights of this society. Sometimes the visitor will respond by pointing out the contrasts between the institutions of this ideal society and those of his own home; in most cases, however, readers will be left to pick these out themselves.

předchůdce) žánru science fiction. Je logické, že s rozvojem vědy a techniky na konci 15. století a zejména v průběhu století 16. reflektuje literatura tento vývoj. Právě Bacon je důkazem, že „uvědomění si vědeckého pokroku a role, kterou může věda ve společnosti hrát při změnách k lepšímu, se poprvé objevily v utopistické tradici v 17. století“ (Stapleford 541).⁶

Věda a pokrok se pro Bacona (předního vědce a vzdělance v rozkvétající alžbětinské Anglii) stává možnou záchranou, prostředkem k dosažení spravedlivějšího společenského zřízení (přitom jak vzdálené stanovisko budou zastávat přední autoři utopií ve 20. století; a mezi nimi především Aldous Huxley). Nutno podotknout, že na Bacona v tomto ohledu plně navázal až konec 18. století, kdy se v souvislosti s osvícenskými myšlenkami, Velkou francouzskou a industriální revolucí začal uplatňovat pohled na vědeckotechnický pokrok jako prostředek k uskutečnění sociální změny. Tento motiv se ovšem plně rozvinul teprve v souvislosti se marxismem a socialistickou utopií na konci 19. století.

Zastavme se nyní naposledy u Thomase Mora, konkrétně u možného úmyslně dvojsmyslného výkladu slova utopie, o němž jsme se zmínili na začátku druhé kapitoly. Dnešní přesné vymezení pojmu je totiž vcelku nepřehledné, přičemž kořeny těchto nesrovnalostí nacházíme právě už v názvu jeho práce:

Ačkoliv *Utopie* je satira a nereprezentuje Morův obraz „ideálního státu“, tato nálepka bývá často interpretována jako odvozená z „eutopie“ (dobré místo), spíše než z „outopie“ (nikde, žádné místo). More ale zamýšlel to druhé, a mnoho dnešních badatelů trvá na této interpretaci, ovšem nejednoznačnost stále přetrvává, obzvláště při výkladu rozlišujícím mezi utopií a dystopií. Je také užitečné porovnat rozdílnost utopických obrazů politicky uspořádané civilizace s arkadianským citem pro idylickou lehkost bytí (Stapleford 541).⁷

⁶ Stapleford, B.: *Science Fact and Science Fiction*. 541: An awareness of the advancement of scientific knowledge, and of the role that technology might play in transforming society for the better, first became evident within the Utopian tradition in the seventeenth century.

⁷ Stapleford, B.: *Science Fact and Science Fiction*. 541: Although Utopia is a satire and does not represent More's view of an "ideal state", the label was often construed as if it were derived from "eutopia" (good place) rather than "outopia" (no place). The latter is what More intended, and many modern scholars insist on construing it in that fashion, but the ambiguity lingers, especially in the usage that contrasts utopias with dystopias. It is also useful to contrast Utopian images of politically ordered civilisation with Arcadian notions of a life of pastoral ease.

Dle mého názoru Morova *Utopie*, ač s výraznými satirickými prvky, definovala vznikající žánr utopie v pozitivním slova smyslu (nemohla být tím pádem outopií), ze které se následně vyčleňovaly různé odchylky utopie – v 16. a 17. století se jednalo o zmiňovanou arkadii, na přelomu 18. a 19. století o ženský gotický román. Arkadie byla také pozitivní verzí ideální společnosti, na druhou stranu upřednostňovala život v souladu s přírodou, vzdálený od civilizace a všeho, co sebou přináší. Nebyl to život v expandujících městech, kde vznikal prostor a potřeba pro úvahy o různých ideálních formách soužití v nových společensko-politických podmínkách, byl to nerušený život na venkově strávený pokorným rozjímáním o zákonech přírody a přirozeném řádu života. Tyto motivy se později rozplynuly v různých žánrech, aby se znovu sjednotily po druhé světové válce díky rostoucímu sociálnímu a ekologickému citění spojeným se vznikem environmentalistiky, ekologicky zaměřené literatury a hnutí hippies. Jak se později ukáže, svou důležitou roli zde sehrál i Aldous Huxley a jeho činnost.

Vraťme se ještě zpět na přelom 18. a 19. století – gotický ženský román si v sobě nesl arkadianský motiv úniku, pouze místo přírody byl oním místem hrad. Charakterizován je především opozicí vůči mužské dominanci, ve které se téma ideálního společenského soužití přesouvá do ideálního soužití v rodině, protože:

Nástup střední třídy k moci sebou přinesl neobyčejné pozdvížení ve společenském životě, které vedlo ke kompletnímu přeformulování dosavadních představ o společenském soužití, včetně utopie. Jednu z těchto kulturních změn, jak je zkoumala Kate F. Ellis v *The Contested Castle*, značila i „ideologie oddělených sfér“. Tato nová ideologie přinesla genderové rozdělení a striktní oddělení světa mužské práce a ženské domácnosti založené a posvěcené autoritou bible a Miltonova *Ztraceného Ráje* (Lopez 37).⁸

⁸ Lopez, M.: *Two Modern Utopias*. 37: The rise of the middle-classes to power brought with it an extraordinary upheaval of social life that amounted to a complete reinterpretation of all aspects of culture, including Utopia. One of these cultural revisions, as examined by Kate Ferguson Ellis in *The Contested Castle*, was the formulation of the “ideology of separate spheres.” This new ideology proposes a gender division and rigorous separation of the worlds of masculine work and feminine domesticity, based on, and dignified by, Biblical and Miltonic (*Paradise Lost*) authority.

Idealizovaný „Otec“ byl příkladem všech cností, zatímco jeho nevýznamná žena a dcera se nacházely zcela a právoplatně v jeho stínu. Opozici tomuto pohledu na svět vytvořily v literatuře právě generace odbojných dcer, které odmítly respektovat to, co jim bylo vnucováno. Pokud obě genderově odlišné představy o ideálním domově posuzujeme jako domácí ztělesnění utopie, jedná se o oboustranně pozitivní vizi soužití, přesto jedna je popřením druhého, a obzvláště z ženského pohledu je ideální mužská verze domova ryzí dystopií v nejhorším možném významu:

Je to vidina možnosti dceřina výběru, ne rozhodnutí rodičů, při volbě ženicha; v samotném manželství je to vidina rovnosti – ne patriarchátu – s následným vznikem „pravého domova“, pravého ráje, který taková rovnost předchází. Srdce ženské gotické utopie se tak nenachází daleko od městské utopie (*bourgeois Utopia*); ale principy (na kterých každá z nich stojí) jsou to, co je odděluje (Lopez 45).⁹

Není snadné určit, do jaké míry výše zmiňované spojení „městská, měšťácká“ utopie navazuje na utopii Thomase Mora a na kolik můžeme považovat ženský gotický román za neoficiální utopii. Je to názor diskutabilní a na jeho kritiku se zaměřím v širším časovém kontextu v následující části.

V tuto chvíli postačí konstatování, že utopie se jako literární žánr od svého „narození“ v roce 1516 vyvíjela a odrážela v sobě především soudobou společensko-politickou situaci a představy o tom, jak a kam by se tento vývoj měl ubírat, což mě přivádí k obecnějšímu závěru, že nějaké prvky utopie lze vysledovat v období mezi Morem a počátkem 20. století téměř všude. Pokud literární kritik chce, nalezne něco z Mora v každém žánru reflektujícím společnost a její jednotlivé instituce ve vývoji, takže neoficiální utopií může být prakticky cokoliv – například ženský gotický román. Naopak při kritickém pohledu na pokračovatele (oficiální) utopie je vidět, že na Mora (Bacona a pár dalších)

⁹ Lopez, M.: *Two Modern Utopias*. 45: It is a vision of daughterly choice, not parental decision, in marriage partners; it is a vision of equality, not patriarchy, in the marriage itself, with the consequential establishment of a "true home," a true Paradise, that such equality implies. The heart of the feminine Gothic Utopia, then, is not so different in appearance from the bourgeois Utopia; it is the principle upon which each is founded that is radically different.

důsledně navazují až autoři v 19. století, což má co dočinění s nově se profilujícími literárními žánry jako science fiction (například Jonathan Swift – *Guliverovy cesty* vydané roku 1726, Jules Verne a celé jeho dílo) nebo už zcela teoretická politická filozofie (například David Hume – *Idea prvního Commonwealthu* z roku 1752), a také komplexem společenských a politických změn, kterým se budu věnovat nyní.

2.3 Vývoj literární utopie v dlouhém 19. století

Na úvod závěrečné části stručného přehledu historie utopické literatury bych osvětlil nezvyklé časové vymezení – tzv. „dlouhé“ 19. století bylo implementováno do vědeckého užívání členy francouzské historické školy Annales, kteří nerozdělovali vymezení dějin do umělých časových kategorií století, desetiletí apod. Naopak na základě určitých kritérií analyzovali a strukturovali etapy hospodářského, správního a kulturního vývoje lidstva v různých částech světa (před pár stoletími zejména v Evropě) a vytvářeli tak dějiny dlouhého trvání.¹⁰

Vymezení dlouhého 19. století začíná snad nejznámější revolucí v dějinách lidstva, která začala ve Francii 14. 7. 1789 a později skrze Naполеona odstartovala proces fundamentálních společenských změn po celé Evropě. Vrchol nastoupené celoevropské transformace pojetí státu a občanské společnosti přišel se vznikem německého národního státu v roce 1871, a skončil prvním výstřelem první světové války 28. 7. 1914, kdy se křehce nastavený systém společenského soužití zhroutil. Přirozeně je nutné vnímat mnohem širší souvislosti a okolnosti, jež předcházely francouzské revoluci, a stejně tak vidět i její důsledky a následky, které jsou dodnes citelně přítomné v (ne)jednotné Evropě. Na druhou stranu je toto pojetí studia dějin stále pružnější než obvyklé způsoby periodizace, přičemž se mi zdá stejně dobře aplikovatelné na vývoj literárního žánru utopie.

Plamen celospolečenské revoluce ve Francii pozvolna zažehávalo osvícenského hnutí, jehož „fundamentálním článkem byl rozum, ačkoliv

¹⁰ Užitečným úvodem do zajímavé problematiky je vynikající esej hlavního představitele školy Annales Ferdinanda Braudela *Dynamika kapitalismu*. Publikace, která byla zamýšlena jen jako jakýsi návod k četbě jeho několika tisícistránkového díla, výstižně popisuje na pouhých devadesáti stranách základní principy a metody práce strukturalistického pojetí dějin.

technické vynálezy měly být odkládány do muzeí a podobné tendence můžeme sledovat v mnoha utopiích 18. století, které svými myšlenkami inspiroval Jean-Jacques Rousseau“ (Stapleford 452).¹¹

Rozum osvícenců tedy potlačil zájem o technický pokrok Francise Bacona a soustředil se na samotného člověka (budoucího občana) a jeho boj za rovnoprávnost, svobodu a toleranci v nově rodících se společnostech. Jelikož tento přerod vrcholil zhruba v 80. letech dlouhého 19. století, nevznikaly podle mého názoru v průběhu této doby typické literární pokusy o utopie; tento pokus o nalezení ideálního společenského zřízení se totiž odehrával *reálně* uvnitř nerovnoprávných státních zřízení postfeudální Evropy, a to procesem formování moderní společnosti národních států ruku v ruce se vznikajícím pojetím občana uvnitř takového státu. Zřejmě proto jsem při studiu sekundární literatury k historii literární utopie narážel na prázdná místa, kdy v různých přehledech v řadě More, Bacon následuje obvykle socialistické vize utopie konce 19. století, anebo přímo Herbert George Wells (viz. například James 220-221). Druhým extrémem je potom hledání utopických rysů (v předchozí části zmiňovaném) ženském gotickém románu. Pokud je však nazvána utopií neoficiální, tedy zřejmě obsahující jisté utopické „prvky“, nelze tuto interpretaci zcela odsoudit. Ovšem hledání oficiální Morovy utopie v jakési „městské utopii“ se mi jeví jako uměle vybudovaný konstrukt:

Eva, jejímž společenským údělem je život v domácnosti, vytváří obraz ženy jako nevinného „rodinného anděla“. Podobně celková proměna mužských genderových rolí je založena na morálce protestantské pracovní etiky a civilizačních účinků raného kapitalismu; (...) Přesto se tato proměna váže pouze nepřímo na historii literární utopie, jen dokud bude předmětem zájmu oficiální městské utopie domov a v něm přebývající rodinný anděl. (...) Redukce oficiální utopie z ostrova nebo kontinentu do domovů přesně reflektuje zúžení tématického rozsahu (Lopez 38).¹²

¹¹ Stapleford, B.: *Science Fact and Science Fiction*. 542: Based on principle of Reason, although advanced technology is mostly relegated to a museum, and a similar tendency is seen in many eighteenth-century Utopias impressed by the arguments of Jean-Jacques Rousseau.

¹² Lopez, M.: *Two Modern Utopias*. 38: As such, this virtue, along with its correlate “passionlessness” (i.e., “sexlessness”), coupled with Eve's socially divine mission of domestic redemption, creates the image of woman as an innocent “domestic angel.” A similarly total redefinition of masculine gender-roles is based on both the morality of the Protestant work ethic and the civilizing conceits of early capitalism. (...) However, this redefinition bears only indirectly on the history of literary Utopia, insofar as the foci of the bourgeois Utopia are the home and its resident domestic angel. (...) The reduction of the official Utopia from island or continent to home precisely reflects a diminution of scale.

S prvními dvěma větami nelze než souhlasit (týkají se také spíše tematických složek výše zmiňovaného gotického románu), ale chybí zde logické pojítko s posledními výroky. Autor dále cituje známé literární kritiky na podporu svých názorů, ale sám při pátrání po přítomnosti prvků *Utopie* Thomase Mora v literatuře před 19. stoletím tápe: „Domov není tak malý, jak by se mohl na první pohled zdát, jak ukazuje rčení můj dům, můj hrad a mravní ponaučení domov je ostrovem klidu v poblázněném světě. Domov proto reprezentuje městskou utopickou revizi Morova oficiálního hradu“ (Lopez 38).¹³

Osamocený hrad je tedy paralelou Morova ostrova v neoficiální utopii ženského gotického románu, a navíc přítomnost hradu na Morově ostrově a jeho podobnost s domovem je pojítkem mezi oficiální Morovou utopií a utopií městského typu. Taková argumentace může působit poněkud křečovitě. Je příhodné, že tzv. „oficiální městská utopie“ v průběhu 19. století zmizela beze stopy (pokud někdy vůbec existovala) a nově vznikající oficiální utopie H. G. Wellse a dalších autorů na ní neodkazuje ani nenavazuje.

Pokud vezmu v úvahu historický vývoj a paralelní vývoj literární utopie, nepřekvapí ono „bílé místo“, kde se oficiální literární utopie vytratila z popředí společenského zájmu, stejně tak nepřekvapí její velký návrat mezi literární žánry na konci 19. století – přesně ve chvíli, kdy se nejvyspělejší civilizace tehdejšího světa ocitla ve stejném bodě jako Atény za Platóna, nebo Anglie za Bacona – společenským zřízením na vrcholu své doby. Každá tato „civilizace“ byla ideálním podhoubím, ze kterého mohly vyrůst stěžejní díla utopické literatury, nejen pouhé teoretické politické spisy. Autoři těchto prací analyzovali a rozvíjeli pravidla soužití ve své vyspělé společnosti a následně se snažili vymodelovat společnost ještě dokonalejší a spravedlivější, anebo naopak ilustrativně poukazovali na slepé uličky, do kterých může jejich téměř dokonalá společnost lehce zabloudit. Leitmotivem většiny utopických děl 20. století se staly právě ony slepé uličky, do kterých moderní společnosti (přes všechna varování) několikrát

¹³ Lopez, M.: *Two Modern Utopias*. 38: The “home” is not so small as it may first seem, as the cliché “A man's home is his castle” and the maxim “the home is an island of sanity in a mad world” attest. “Home” therefore represents the bourgeois Utopia's revision of More's official “castle.” There is a further parallel as well, insofar as there were several castles on More's island.

bolestivě zabloudily; přičemž nejoblíbenějším prostředkem k takovému varování se stal utopický román.

2.4 Rozkvět literární utopie na počátku 20. století

Na předchozích stránkách jsem se pokusil nastínit hrubé rysy vývoje literární utopie v kontextu s vývojem společenským. Vědeckotechnický pokrok v nově se utvářejících národních společnostech na přelomu 19. a 20. století nabírá neuvěřitelné tempo a zároveň sebou přináší otázky, kam tento vývoj směřuje, a jak bychom ho mohli a měli usměrňovat. Takové prostředí je ideální pro rozvoj myšlenek vycházejících z *Utopie* Thomase Mora, když:

Jejich určující rysy jsou výrazně podobné. Společné aktivity uvnitř soběstačné komunity jsou jejím základním kamenem. Většina utopií eliminuje peníze a soukromý majetek, čímž se najednou zbavuje chťiče, zlodějství, žárlivosti a dalších příčin většiny občanských rozporů. Rozum a dobrá vůle jsou dostatečnou zárukou míru a harmonie v komunitě (James 220).¹⁴

Je nutné si uvědomit, že tato „původní“ verze ideální společnosti je zároveň velmi idealistickou a pro společnost 20. století se bude v důsledku jevit jako zcela nedostačující. Dojde proto k rozmělnění poměrně jednotného vyznění utopických děl, jak dále vysvětluje E. James:

Tyto utopické vize byly ve 20. století napadeny ze dvou směrů – jednak těmi, kteří tvrdili, že ve skutečnosti se většina takových utopií zvrhne v „dystopie“, tedy represivní společnosti, buď kvůli nadvládě „dokonalého“ systému nad svobodnou vůlí jedince; anebo kvůli neschopnosti zabránit jednotlivcům (nebo elitám) v uzurpování moci nad většinou (James 220).¹⁵

¹⁴ James, E.: „Utopia and Utopianism.“ 220: Its distinguishing characteristics were remarkably similar. Communal activities within small village-style communities were crucial. Most utopias eliminated money and private property, thus at one stroke removing greed, theft, jealousy and most causes of civil strife. Reason and good will would be sufficient to provide peace and harmony within the community.

¹⁵ James, E.: „Utopia and Utopianism.“ 220: In the twentieth century, such utopian visions were attacked from two directions: by those who argue that in reality many such utopias would turn out to be ‘dystopias’, that is, oppressive societies, either because of the tyranny of the ‘perfect’ system over the will of the individual, or because of the difficulty of stopping individuals or elites from imposing authority over the majority, or, indeed, over minorities.

Z tohoto hlediska lze hlavní ideový rozdíl mezi utopií v minulosti a ve 20. století vidět v určité míře naivity, neboli víry ve vlastní ideály. Tak jako sv. Augustin vystavěl svou boží obec na všeobjímající křesťanské víře a prizmatu dobrého člověka, tak jako Thomas More vyřešil problémy své společnosti tím, že ji jednoduše zbavil peněz a (tím pádem) chťiče, stejně jako Francis Bacon bezmezně věřil v přínos vědeckého pokroku – všechny tyto ideály se ukázaly být naivními tvářmi v tvář brutalitě naší pokrokové doby.

Jak dnes víme, vědecký pokrok a (zfanatizovaná) víra byly v době ekonomických krizí zneužity totalitními režimy, které měly existovat jako ideální verze společenských zřízení. Reálně se jednalo o dystopie, jejichž vedoucí elity různými (i násilnými) prostředky a propagandou zmanipulovali společnost, kterou následně zcela ovládli i pomocí zneužitého vědeckého pokroku a strašlivých nových zbraní. Na podobné nástrahy se snažil upozornit například i Karel Čapek ve svých dramatech – například varování před nebezpečím přetechnizovaného moderního světa *R. U. R.* z roku 1920, anebo antifašistická *Bílá nemoc* uvedená roku 1937, a roku 1932 právě Aldous Huxley vydáním utopického románu *Báječný nový svět* – knihy, která se spolu s 1984 George Orwella stala klasickým představitelem literární utopie 20. století, ačkoliv jde spíše v důsledném výkladu termínu o dystopie – bezpochyby u Orwella: „*Báječný nový svět* byl pokládán za laskavou fikci, zatímco 1984 bývá považováno jako skutečně odstrašující a věrohodné proroctví“ (Bressler 17).¹⁶

Osobně bych *Báječný nový svět* nepovažoval za „laskavou“ fikci (ani ve srovnání s 1984), protože takový názor ukazuje na ne zcela jasné pochopení vyznění díla, k čemuž se detailně vrátím ve třetí kapitole.

Právě tito autoři podle mého názoru ve svých dílech vycházejí z prací Platóna a Thomase Mora a rozvíjejí utopické úvahy v moderních literárních formách, zatímco do jiných literárních žánrů patří výše zmiňovaní průkopníci utopické science fiction J. Swift a J. Verne, anebo například Ann Radcliffe autorka románu *Ital* (1797), kterou Brenda Tooley nazývá „gotickou utopií“.¹⁷

¹⁶ Bressler, Marvin. „Mass Persuasion and the Analysis of Language.“ 17: *Brave New World* was treated as an amiable fantasy, while 1984 is more frequently read as a genuinely frightening and plausible prophecy.

¹⁷ Tooley, B.: „Gothic Utopia: Heretical Sanctuary in Ann Radcliffe’s *The Italian*.“

Vznikající science fiction staví na vědecko-technickém pokroku své fantaskní příběhy sloužící především pro pobavení, kde popis utopických světů dokresluje atmosféru příběhu – analýza společenského řádu v takových světech obvykle není jeho primárním záměrem. V ženském gotickém románu jsou utopické světy přítomné v podvědomí jednotlivých hrdinek případně hrdinů, netýkají se tak společnosti a jejího vývoje jako celku (pouze z feministického pohledu na svět).

Na závěr stručného přehledu vývoje literární formy utopie ocitujeme Johna Orra, který výstižně charakterizuje nástup moderních dějin a skepse, která zasáhla i do nové literární tvorby v nejvyspělejších společnostech Evropy a USA:

S koncem století se objevují změny, které se naplno projeví v traumatu totální války roku 1914. Iluzorní idyla století pokroku je nahrazena militarismem, vystřízlivěním a revolucí. Pro štěstí jednotlivce a sociální cítění není místo na jevišti organizovaného vraždění. Čas rozkladu hodnot předpovídaný Nietzsche podle mnohých právě nadešel. Spengler napsal *Úpadek Západu* (1918), který se na krátky čas stal biblí poválečné německé buržoazie, a zanechal tak silný dojem na T. S. Eliota. (...) Lásky, soucit, úspěch jsou pozůstatky zašlého období pokroku, nyní natahovaného na skřípec jejich pravým opakem – revolucí a fašismem (Orr 623).¹⁸

Nadšení z pokroku je i v literatuře vystřídáno skepticismem a desetiletí přetrvávajícími pochybnostmi o tom, zda se moderní společnost neocitla v průběhu 20. století na svém vrcholu, ze kterého jí čeká pouze strmý pád (nejen v podobě válek). Stěžejní utopická díla *Báječný nový svět* a *Ostrov* Aldouse Huxleyho s odstupem třiceti let otevřeně pokládají tuto otázku a skrytě (pokud vůbec) na ní nabízejí odpověď. Z čeho vychází a jaké poselství nám *Báječný nový svět* předává, v čem na něj navázal *Ostrov* a v čem se naopak vyznění obou knih liší – to vše bude předmětem následujících kapitol.

¹⁸ Orr, J.: „The Modernist Novel In The Twentieth Century.“ 623: The end of the century sees the beginnings of a transformation which really takes off with the trauma of total war in 1914. The precarious nineteenth century idyll of progress is supplanted by militarism, by disenchantment, and by revolution. Individual fortune and social compassion seem inappropriate to the theatre of organized slaughter. The devaluation of value prophesied by Nietzsche seemed to many to have come to pass and Spengler wrote *The Decline of the West* (1918), the transient post-war bible of the German bourgeoisie which left such a powerful impression on T. S. Eliot. In the postwar world both pleasure and destruction were more explicit, more known, more talked about as fundamental human drives. In the English-language novel the new structures of feeling which emerge are those of absence, dislocation and desire. Love, compassion, success are relics of an eclipsed age of progress, now stretched on the rack by the polar opposites of revolution and Fascism.

3. Aldous Huxley a jeho románová tvorba do roku 1932

3.1 Dětství a počátky literární dráhy Aldouse Huxleyho do roku 1925

Před přistoupením k analýze utopických románů je důležité zmínit významné životní události, které utvářely mladou osobnost Aldouse Huxleyho, a následně se výrazně odrážely v jeho rané tvorbě. Autor ve svých románech idejí (*novels of ideas*) z dvacátých používal satiru a ironii k vyjádření nesouhlasu s konzervativní post viktoriánskou společností, ve které sám vyrůstal. Tyto první počiny, které do roku 1932 sepsal, jsou ve velké míře postaveny na autobiografických prvcích a svým obsahem a formou se naprosto liší od literární formy utopie v *Báječném novém světě* nebo *Ostrově*, přesto znalost významných momentů ze spisovatelova života odrážejících se například – v česky dosud nevydaných – *Crome Yellow* (1921) a *Antic Hay* (1923) tvoří nezbytnou součást komplexního pohledu na pozdější utopické romány Aldouse Huxleyho.

Původ a rodinná tradice předurčovaly mladého Aldouse k vědecké dráze – jeho dědem byl slavný biolog Thomas Henry Huxley (1829-1895), přezdívaný pro své vědecké působení v zájmu uznání evoluce jako „Darwinův bulldog“. Aldous se o vědu vždy živě zajímal a věnoval ji hodně prostoru ve svých románech. Nebýt fatálního onemocnění při němž téměř přišel o zrak, nevydal by se zřejmě na dráhu profesionálního spisovatele. Ovšem i pro tuto činnost měl pravděpodobně vhodné předpoklady, protože strýcem Aldousovy matky byl uznávaný viktoriánský básník a literát Matthew Arnold (1822-1888). Právě předčasná smrt matky Julie na rakovinu v roce 1908 byla první velkou ranou ve spisovatelově životě. Na smrtelné posteli napsala mladému Aldousovi vzkaz se slovy: „Neposuzuj ostatní příliš kriticky a hodně miluj“ (citováno v *Letters* 83),¹⁹ k čemuž Huxley v roce 1915 dodal: „S postupem času si uvědomuji, jak moudrá rada to byla. Je to varování před mou vlastní ješitností a sobeckostí a skrývá v sobě celou filozofii života“ (tamtéž 83).²⁰

¹⁹ Huxley, A.: *Letters of Aldous Huxley*. 83: Don't be too critical of other people and "love much".

²⁰ Huxley, A.: *Letters of Aldous Huxley*. 83: I have come to see more and more how wise that advice was. It is a warning against a rather conceited and selfish fault of my own and it is a whole philosophy of life.

Dalším určujícím momentem při formování osobnosti mladého autora bylo jednak výše zmiňované poškození zraku v roce 1911, ale především sebevražda staršího bratra Trevenena v létě roku 1914. Závažné onemocnění Aldouse vyloučilo z přímé účasti na první světové válce a také z možné vědecké kariéry, sebevražda bratra ho hluboce zasáhla na duši a do jisté míry se smutný Trevenenův osud odrážel v prvních Huxleyho románech a povídkách, jak vysvětluje David G. Izzo:

Po těžkém roce ve škole měl Trevenen románek s mladou dívkou, ke které pocítil lásku. Ona ale nepatřila mezi vyšší vrstvy, a to tehdy bylo stále nepřekonatelnou překážkou. Naplněn pocitem viny, Trevenen se ztratil. Po sedmi dnech ho našli v lese oběšeného na stromě. Z této tragédie vycházela Huxleyho averze vůči kastovnímu společenskému uspořádání, na jehož kritice vystavěl své romány i eseje (Izzo 88).²¹

V tomto období dvacátých let převládala v Huxleyho literární činnosti cynismus a sociální kritika, v letech třicátých začíná formulovat svou výše zmiňovanou „filozofii života“ a mění se i zaměření jeho prací. První známkou nového přístupu k psaní i životu je bezesporu vydání *Báječného nového světa* v roce 1932, a definitivní konec Huxleyho jako kritika ostrovních společenských poměrů a aristokratických přežitků v *Crome Yellow* (1921), *Antic Hay* (1923), nebo *Those Barren Leaves* (1925, česky nevyšlo), znamenala jeho emigrace do USA, kde se další literární činností snažil upozornit na akutní problémy celého lidstva a otázky kolem našeho budoucího vývoje a směřování, jak z hlediska celospolečenského, tak i z pohledu individuálního.

Čím byl ale způsoben takový posun námětu i žánru v tvorbě Aldouse Huxleyho před rokem 1932 a po něm? Tématické zaměření raných prací řadilo Huxleyho mezi post viktoriánské modernisty kritizující ve svých publikacích zkorumpovanou, konzervativní společnost v meziválečné Británii, jakými byli například Huxleyho velký přítel a vzor David Herbert Lawrence (1885–1930), nebo Edward Morgan Foster (1879–1970). Přesto již v době, kdy v roce 1915

²¹ Izzo, D.: „Aldous Huxley.“ 88: After a very difficult year at school, the sensitive Trev had an affair with a young woman he cared for but who was not of his social class, which was then still an impossible barrier. Filled with guilt, Trev went missing. After seven terrible days, he was found in a wood, hanging dead from a tree.

publikoval své první básně, začínalo poutat jeho pozornost odlišné, komplexnější pojetí společnosti a jejích problémů – jak je možné vidět z dopisu, který Huxley adresoval jednomu svému příteli z pobytu na západě Skotska:

Neznám nic úžasnějšího, než toto místo s ladně tvarovanými horami, velkými jezery... a odleskem širých moří... Večery tu bývají tak krásně poklidné – (...) Člověk potom cítí, že je součástí nějakého většího celku, všeobjímající duše... ale potom... když se vrátí zpět do toho ubohého, nešťastného města, není schopen rozpoznat tuto báječnou jednotu.

Vypadá to, že dobra a zla je ve světě zhruba stejně. Myslím, že nakonec dobro zvítězí – ačkoliv ne nezbytně, musí pro to být podniknuty ty nejnaléhavější a nejdůležitější kroky... Nejsem pesimista, a myslím, že to zvládneme. Měli bychom především zpracovat všechny rozvrácené řádky do jednoho principu, který by byl Absolutní – ale který v tuto chvíli existuje jen potenciálně a jehož podstatu můžeme pouze odhadovat (Huxley citováno v Bedford Vol 1., 57-58).²²

Naneštěstí většinu válečných let musel Aldous strávit střídavě na vylištěné Balliolské koleji v Oxfordu (kvůli nemocnému zraku nešel jako většina vrstevníků do armády) a u významné rodinné známé Lady Ottoline v Garsingtonu, což pomáhalo utvářet Aldousovu osobnost a společně s nešťastným osudem milovaného bratra ponejvíce ovlivňovalo jeho tvorbu dvacátých let, v níž dominovala cynicky vyjádřená kritika společnosti postavená na autorových životních ideálech a kontrastujících zkušenostech v kruté realitě poválečného světa. Úspěch Huxleyho prvotin u kritiky i čtenářů pro něj znamenal jednak definitivní potvrzení pozice předního představitele nastupující generace modernistů, na druhou stranu skutečně existující předlohy románových postav, jakými byli Lady Ottoline, Philip Morrell a další členové vyšší společnosti, se dlouhá léta cítili ukřivděně a Huxleyho jako černou ovci zavrhovali. Autobiografické prvky v *Antic Hay* jsou dokonce předmětem tvrdé kritiky z

²² Bedford, S.: *Aldous Huxley. A Biography*. Vol. 1. 57-58: I know nothing more beautiful than this place, with its beatifully shaped mountains, its great lochs... and glimpses of broad seas... These evenings are so wonderfully peaceful – (...) One does feel tremendously that one is part of larger soul, which embraces everything... but then again... when I get back among all the wretchedness of the town it is impossible to recognize this splendid unity.

It looks as though the amount of good and evil were about the same in the world. I think the good will probably win in the end – though not necessarily, unless the most persistent and tremendous efforts are made... I am not a pessimist, and I think it will be all right. I think we shall ultimately work all the disorder into a single principle, which at present exists only potentially and at the nature of which we can only very dimly guess.

otcovy strany, nad kterou se Aldous jenom podivuje, že „mne obviňujete, když vyprávím o mladém muži a jeho drahých vzpomínkách na zesnulou matku, z pošlapávání hrobu mé matky“ (Huxley citováno v Bedford vol. 1, 142).²³

Huxley nemohl pochopit, proč byla jeho lehce laděná a vtipná satira na soudobé společenské nešvary tak tvrdě kritizována těmi, kterých se týkala, místo aby se nad ní pouze pousmáli a především zamysleli – viditelně se totiž nejednalo o kritiku jednotlivce, ale o celospolečenský systém a řád.

3.2 Určující změny v meziválečné tvorbě Aldouse Huxleyho

V roce 1923 po vydání *Antic Hay* se Aldous Huxley, jeho žena belgického původu Marie Nys (svatba byla v roce 1919) a tehdy tříletý syn Matthew stěhují do Florencie, kde začíná nová etapa spisovatelova života. Cestováním po Itálii a poklidným životem nabírá Aldous inspiraci, kterou následně vkládá do (česky nevydaných) cestopisných povídek *Little Mexican* (1924) a *Along the Road* (1925), ale především objevuje nové, komplexnější motivy a tématické okruhy pro románovou tvorbu. Již při psaní třetí společenské satiry *Those Barren Leaves* začíná Huxley pochybovat o současném zaměření a vyznění jeho děl:

Je neuvěřitelně těžké najít ten správný způsob, jak sdělit přesně to, co člověk sdělit chce. To, na čem teď pracuji...by měla být... diskuze a fiktivní zobrazení různých aspektů života. Obyčejné vyprávění příběhu pro mne přestává být zajímavé (...) Když jsem začínal, připadaly mi takové věci vcelku zajímavé... Ovšem pouze z faktického hlediska. Jedinou skutečnou a trvale uchopitelnou hodnotou je postoj k životu a vztah člověka ke světu (Huxley citováno v Bedford vol. 1, 147-148).²⁴

Those Barren Leaves vyšly počátkem roku 1925 a přes příznivé čtenářské přijetí (více než 8 000 prodaných výtisků v prvním roce) značily počátek

²³ Bedford, S.: *Aldous Huxley. A Biography*. Vol. 1. 142: You should accuse me, when I speak of a young man's tender recollections of his dead mother, of botanizing on my mother's grave.

²⁴ Bedford, S.: *Aldous Huxley. A Biography*. Vol. 1. 147-148: It is horribly difficult to find the right way of saying what one wants to say. What I am working on now... is to be... a discussion and fiction illustration of different views of life. *The mere business of telling a story interests me less and less.* (...) When it was first done that sort of thing had a certain interest... But it is a purely factitious interest. The only really and permanently absorbing things are attitudes towards life and the relation of man to the world.

Aldousovy nespokojenosti s dosavadní tvorbou, jak se svěřil v dopise Naomi Mitchison: „Mám radost, že se Vám *Leaves* líbily. Určitě jsou v pořádku, je to dobře odvedená práce, ale přesto mám pocit, že jsou svým způsobem naivní, povrchní a mimo rámec. Vše, co jsem dosud napsal, je mimo rámec“ (Huxley citováno v Bedford vol. 1, 152).²⁵

Život v Itálii měl zásadní vliv na budoucí tvorbu Aldouse Huxleyho ze dvou důvodů – jako každý člověk, který opustil svou rodnou zemi a vydal se poznávat jiné kultury a společnosti, získal určitý nadhled a odstup od původního (v jeho případě anglosaského) způsobu života, což mu umožnilo analyzovat a odhadovat další problematický vývoj společnosti, jak v domácím, tak i v evropském, později celosvětovém (civilizovaném) kontextu. Druhý důvod vychází ve své podstatě z prvního, když společensko-politickému vývoji v Itálii začal dominovat extrémně pravicový politický směr fašisty Benita Mussoliniho a Huxley měl to „štěstí“, že se nacházel přímo v centru tohoto bujícího nádoru, který o 25 let později zahubil milióny nevinných lidí a téměř rozvrátil naši vyspělou a moderní civilizaci. Všíímavý a inteligentní člověk jako Aldous Huxley si velmi rychle uvědomil, že hospodářskými krizemi zmítané společnosti národních států nemají dostatečnou sílu na obranu demokracie před bezskrupulními manipulátory a hromaditeli politické moci, kteří se zastírají snahou poskytnout blahobyt svým občanům, ale ve skutečnosti se zvrhnou v diktátorské tyranie jedné strany symbolizované a ovládané většinou jedním „výjimečnými kvalitami oplývajícím“ vůdcem.

Následující román *Kontrapunkt* (v originále *Point Counter Point*, 1928) bývá sice považován za poslední z autobiografické série Huxleyho satirických pohledů na společenské poměry v Británii, ale v určitých aspektech značí nadcházející změnu v tématické složce a v užití literárních prostředků. Hlavní postavy románu jsou opět reálně existující lidé z vyšší společnosti, jejichž skutečnou identitu není těžké odhalit – spisovatel Philip Quarles ovlivněný (možná až zmatený) mysticismem z cestování po Indii je obrazem Huxleyho a jeho vzrůstajícího zájmu o východní filosofie a náboženství. Vůdce britských

²⁵ Bedford, S.: *Aldous Huxley. A Biography*. Vol. 1. 152: I am glad you liked the *Leaves* They are all right, certainly; tremendously accomplished, but in a queer way, I now feel, jejune and shallow and off the point. All I have written so far has been off the point.

fašistů Sir Oswald Mosley je viditelně přítomen a karikován již podobně znějícím jménem hlavní záporné postavy Sira Everarda Webleyho. Mark Rampion je ve skutečnosti Aldousův velký přítel D. H. Lawrence, který představuje odpůrce aristokratického dělení společnosti a vědeckých výdobytků:

Skrze postavu Marka Rampiona Huxley zobrazuje D. H. Lawrence a jeho ideje v tomto románu idejí. Rampion říká na rovinu, co si myslí, a to co říká, je úmyslným výsměchem britské omezenosti (...) Pro Rampiona bylo morálním nutkáním žít jako chudý člověk. Dokonce i když měl docela slušný příjem... Cítil, že život boháče v pohodlí, přebytku a bez starostí, by byl zradou vlastní třídy, vlastních lidí (Izzo 106).²⁶

Aldous Huxley a D. H. Lawrence se v době nejintenzivnějšího přátelství v letech 1925-1930 (ukončeného Lawrencovou smrtí) shodovali v tom, jak se společnost vyvíjí špatným směrem, že ani křesťanství, ani filozofie nemohou nabídnout uspokojivá řešení. Huxleyho tvorba od *Crome Yellow* po *Kontrapunkt* je nazývána romány idejí, protože zahrnovala široké spektrum témat – literární, sociální, kulturní a filozofické, přičemž hlavním pojítkem byla kritika ostrovních společenských poměrů. Vydáním *Kontrapunktu* poprvé otevřel výše zmiňovaná témata v širším společensko-politickém a vědeckotechnickém kontextu, ačkoliv příběh je z hlediska literárního podání vystavěný stejně jako Huxleyho předchozí autobiografické romány. „Vrcholí zde kritika bohatých za sobecké chování. Stejně tak nyní zaútočil na vědecký svět, který nechává lidstvo sloužit vědě a průmyslu, místo aby tyto prostředky sloužily k rozvoji a prospěchu všech lidí“ (Izzo 105).²⁷

Vrcholí zde tedy poválečná skepse, která byla patrná nejdříve u intelektuálních vrstev a nastupující generace mladých spisovatelů, mezi kterými Huxley a například Thomas Sternes Eliot (1888-1965), nebo výše zmiňovaný D.

²⁶ Izzo, D.: „Aldous Huxley.“ 106: Through the surrogate of Mark Rampion, Huxley portrays D. H. Lawrence's personality and his ideas in this novel of ideas. Rampion says what he thinks and means what he says as a deliberate confutation of British restraint. (...) For Rampion there was also a kind of moral compulsion to live the life of the poor. Even when he was making a quite reasonable income... To live like the rich, in a comfortable abstraction from material cares would be, he felt, a kind of betrayal of his class, of his own people.

²⁷ Izzo, D.: „Aldous Huxley.“ 105: Huxley castigates the rich for selfish behavior. He equally attacks the world of science that had objectified humanity to serve the ends of science and industry instead of being the means by which humanity could be served and improved.

H. Lawrence (i přes svůj pokročilejší věk), zaujímali vedoucí postavení. Tato skepse byla vyvolána celoevropským válečným běsněním, ve dvacátých letech živená na ostrovech konzervativní post viktoriánskou tradicí a zkostnatělým elitářským řádem, zotročujícím průmyslem a vědeckým pokrokem, který byl (a bystří jedinci cítili, že opět bude) zneužíván k zabíjení místo k léčení. Celosvětová hospodářská krize po roce 1929 byla jen pověstným „posledním hřebíkem do rakve“ pozitivního směřování moderní civilizace.

Novým elementem v *Kontrapunktu* je Huxleyho počínající duchovní odklon od takové civilizace, ve které láska k druhým a morální zásady vyjadřované převážně křesťanskou vírou mohou žít v míru s rasovou xenofobií a materialistickou segregací. Aldous jako Philip Quarles na svých cestách po Indii objevil mysticismus, který se stává zejména po přestěhování do Spojených států jedním z klíčových témat a možných společenských východisek v Huxleyho literární tvorbě, a postupně se začleňuje do jeho „filozofie života“. Různé konflikty duálního pojetí světa; tento nekonečný souboj mezi dobrem a zlem, mezi logickým uvažováním a instinktivním cítěním prostupuje spisovatelovu myslí, jak poznamenává David G. Izzo:

Huxleyho celoživotní zájem o dualitu mezi rozumem (uvažování) a srdcem (instinkt) je plně rozvinut v *Point Counter Point*. Různé druhy zkušeností jsou stavěny vedle sebe a porovnávány tak, aby bylo jasně vykresleno to, co se stane, když srdce a rozum nebudou v souladu. Huxley již jako dospívající mladík věřil, že cesta ke konci konfliktu duality ve světě a k pravé rovnováze vede skrze mystickou zkušenost, kterou rozebíral ve své antologii poezie *Texts and Pretexts* v roce 1931 (česky nevyšlo – pozn. aut.), ovšem nevěnoval se jí v takovém rozsahu jako po odchodu do Ameriky. V *Báječném novém světě* Huxley tento souboj duálního principu ponechal ještě bez rozhodnutí, ale svou dystopii z budoucnosti formuloval zásadní důkaz toho, jak chladné vědecké uvažování ochuzené o lidské cítění a emoce může znamenat konec lidského pokroku – dokonce i když samotná věda chybně věří, že stojí v čele společenského vývoje (Izzo 107-108).²⁸

²⁸ Izzo, D.: „Aldous Huxley.“ 107-108: Huxley’s lifelong concern with the duality between passion and reason is fully explored in *Point Counter Point*. Multiple aspects of experience are juxtaposed to achieve the clearest depiction of what happens when passion and reason are not in accord. Huxley believed as early as age twenty-one that the path to true balance and an end of duality would in some way be found through a mystical consciousness, which he discusses at length in his 1931 anthology of poetry *Texts and Pretexts*, but not yet in the formula that would embrace after he came to America. In *Brave New World*, however Huxley would not yet end his discussion of conflicted duality, but he would use his future dystopia as the ultimate argument of how a cold scientific reasoning without human passion would be the end of human progress, even while this science mistakenly believed it had acted for human progress.

V roce 1928 tedy vrcholí Huxleyho série satirických pohledů na meziválečnou Velkou Británii, ačkoliv zásadní rysy jeho nadcházejícího díla jsou přítomny již v *Kontrapunktu*, proto bych byl opatrný při (na první pohled zřejmém) kladení mezníků mezi posledním autobiografickým románem idejí a první románovou utopií. Tematická provázanost s *Báječným novým světem* je naopak viditelná v mysticismu Philipa Quarlese, v kritických názorech na vědu a morálně zkaženou společnost Marka Rampiona, jenom autobiografické prvky ustupují do pozadí. Huxley pro to měl jistě dostatek osobních důvodů – nekonečný přísun nechápavých a negativních odsudků ze strany konzervativních vyšších vrstev společnosti (s níž byl koneckonců svým původem svázán – bodal tedy do vlastního hnízda), mu po celou dobu působil problémy v rodině. Navíc ve třicátých letech přišlo určité uvolnění zkostnatělých poměrů v ostrovní společnosti, která zůstávala ostrůvkem demokracie v moři rodících se extremismů. Společenské a sociální rovnosti měl pomoci vznik a rozvoj odborů, které se snažily chránit vykořisťované dělníky proti industriálním magnátům. Nutno podotknout, že i takové společenské postavení, které nebylo odvislé na původu, ale na výši majetku, se v konečném důsledku ukázalo být (nejen pro Huxleyho) pouze kapitalistickou verzí feudalismu a aristokracie v demokraticky nejvyspělejších a nejsvobodnějších státech jako Velká Británie a USA.

Mnohem palčivější problémy znepokojovaly ve třicátých mysl uznávaného britského spisovatele – aktuální společenské změny a nebezpečný politický vývoj odehrávající se v převážné většině kontinentální Evropy, kde se pomalu začínal rozpadat křehký systém demokratických zřízení národních států. Pod vlivem hospodářských krizí se radikalizovala společnost i představitelé politického života, načež byla ohrožena samotná myšlenka evropské demokracie a s ní spojená svoboda, rovnost a mír mezi všemi lidmi. Téměř nikdo netušil, do jaké propasti se náš báječný starý svět řítí...

4. Analýza a interpretace Huxleyho utopických vizí

4.1 Báječný nový svět

O, wonder!

How many goodly creatures are there here!

How beauteous mankind is! O brave new world,

That has such people in't!

– Shakespeare, *Bouře*

Utopickou vizi míru, štěstí a spokojenosti všech lidí nabízí Aldous Huxley v roce 632 po Fordu, ve kterém se jeho utopický román odehrává. Tematická odlišnost od předchozích děl je zřejmá, postavy i prostředí jsou vzdáleny od reálného světa, autobiografické prvky nejsou téměř přítomny, nebo jen velice skrytě. Problematika konzervativní, post viktoriánské společnosti na ostrovech je definitivně nahrazena problematikou vývoje celého světa a všech jeho obyvatel. Na pozadí jednoduše vystavěného příběhu Huxley nastoluje otázky budoucího vývoje, ale uspokojivé odpovědi (úmyslně) nenachází.

Co se v Huxleyho způsobu psaní nemění, je cynicky vyjádřená kritika idealistické společnosti a satirický pohled na takový svět. Jasným příkladem je již samotný název (z tohoto důvodu je úvodní citace v anglickém jazyce) – v Shakespearově hře je *brave new world* oslavou skvělých lidí, báječných obyvatel nádherného (zastaralý význam slova *brave*), nového světa. Po přečtení románu je ale zřejmé, že Huxley hodnotí svůj utopický svět negativně. Proto se nejedná o utopii, ale o její negativní protějšek – dystopii. Tento způsob uvažování nejspíše také dovedl v roce 1970 Josefa Kostohryze a Stanislava Berounského při oficiálním překladu knihy k názvu *Konec civilizace*, který je podle mého názoru ve skutečnosti zcestný (stejný překlad je použit i v posledním vydání roku 2004, z něhož tato práce také cituje). Je vidět, že oba pánové neznali Huxleyho předchozí tvorbu, anebo nechápali, jakým způsobem píše a vyjadřuje svoje myšlenky a kritiku. *Konec civilizace* v sobě skutečně evokuje opresivní dystopickou společnost, jak byla definována v druhé kapitole této práce, ovšem takové jasné

vyznění *Brave New World* mít neměl – rozhodně ne v názvu. Společnost nebyla na první pohled opresivní, neboť občané byli spokojení, jejich život byl od narození opečováván a připravován na šťastnou budoucnost, která nebyla ohrožována nemocemi, neštěstím ve vztazích nebo v profesním životě.

Musím proto trvat na odpovídajícím názvu *Báječný nový svět*, v němž je jasně přítomna Huxleyho ironie pomocí níž čtenáře během celé knihy nutí k hlubšímu zamyšlení nad celkovým vyzněním této satiry na pozitivní utopii. Jak dodává Ondřej Neff:

Poslední český překlad názvu *Brave New World* je neodpustitelným hříchem spáchaným na tomto díle. Mám-li volit, rozhodně dávám přednost staršímu převodu *Báječný nový svět*, předznamenávající hořkou ironii románu, v němž se nepíše o zániku pojednávaného typu civilizace, nýbrž o jejím vyvrcholení se všemi důsledky (Neff 115).

Huxley stejně jako Thomas More využíval satiru jako prostředek kritiky oné utopické společnosti, čímž ve skutečnosti nepřímou ukazoval na nešvary a nespravedlnosti vznikající ve vlastní společnosti, ale v důsledku vytvářel obraz dystopické společnosti. Proto je těžké rozhodnout, zda pojmenovávat tato dvě díla jako utopie či dystopie (i vzhledem k dříve zmiňovaným k nejasným definicím samotných pojmů). Ostatně to ve skutečnosti není pro vyznění těchto prací určující. Mnohem důležitější otázka, kterou Huxley přemýšlivému čtenáři pokládá, zní: Jaké konkrétní poslání nám předává ten *Báječný nový svět*?

Na rozdíl od jiných odstrašujících vizí budoucnosti z minulého století, jako například Orwellovo *1984*, představuje Huxley dystopii, která se identifikuje s lidskou povahou, než aby byla proti ní. Ve skutečnosti je poháněna těmi nejvyššími ideály moderního pokroku a humanity. Sledující tyto ideály až do jejich absolutního naplnění, dovoluje nám Huxley rozpoznat to méně viditelné, ale často o to zhoubnější zlo, které je neoddělitelně spojeno s úspěšným dosažením částečného dobra. Huxley důrazně upozorňuje, že si musíme vybrat: buď náš utrápený, přesto stále lidský svět, anebo falešné štěstí biotechnického světa (...) Lidé žili pod spravedlivou vládou soucitného humanitarismu, který se plně rozvinul na základě genetických manipulací, psychofarmakologie, hypnopedie a nejmodernějších zábavních prostředků (Kass, citováno v. Izzo 109).²⁹

²⁹ Izzo, D.: „Aldous Huxley.“ 109: For unlike other frightening futuristic novels of the past century, such as Orwell's *Nineteen Eighty-four*, Huxley shows us a dystopia that goes with, rather than against, the human

Huxleyho Divoch žil v onom zastaralém a utrápeném světě ve vzdálené rezervaci, která byla kdesi v Novém Mexiku oddělena elektrickým plotem od zbytku „normálního“ světa. Světový stát její barbarské obyvatele udržoval při původním způsobu života jenom jako odstrašující ukázkou toho, jak uboze museli žít nešťastní lidé v minulosti plné nemocí, nedostatku, stáří a smrti. To ovšem znamená také bez jakýchkoliv – byť jenom náznaků – negativních emocí a tím pádem i bez lásky, rodiny a přátel.

Odtud se Divoch díky šťastné náhodě a Bernardu Marxovi dostává konečně do dokonalého světa, který nepozná válku, bolest, jakékoliv utrpení, závist nebo jenom náznak chtíce. On a jeho stará matka Linda přesto v tomto skvělém světě dlouho nevydrží – nejprve je Divoch vystaven pohledu na její pomalé umírání, kdy se o poslední zbytky zdravého rozumu připraví neustále zvyšovanými dávkami oblíbené rekreační drogy somy, která jí pomáhá zapomenout na všudypřítomnou, dokonalou realitu, do níž se ona sama nemůže pro své stáří a „opotřebení“ už nikdy vrátit. Samotný Divoch (vybavený do nového světa pouze četbou dávno zapomenutého Williama Shakespeara) se také nemůže srovnat s děsivou realitou takto nastaveného systému, odmítá brát drogu a odmítá dokonalý společenský řád založený na potlačení základních práv jednotlivce na plnoprávný život se všemi negativy, které sebou přináší:

Nechci pohodlí. Chci Boha, chci poezii, chci skutečné nebezpečí, chci svobodu, chci to, co je dobré a chci hřích. (...) požaduji právo být nešťastný. Nemluvě již o právu na stáří, ošklivost a impotenci; o právu na syfilis a rakovinu; o právu na hlad, o právu na vši, o právu na život v ustavičných obavách před zítřkem (*Konec civilizace* 179).

Proto se rozhoduje tuto společnost opustit a odejít do přírody k opuštěnému majáku u moře nedaleko od Londýna, kde ale – přes počáteční naději a víru v návrat k „obyčejnému“ způsobu života – skončí své trápení v pomatené

grain – indeed, it is animated modernity's most humane and progressive aspirations. Following those aspirations to their ultimate realization, Huxley enables us to recognize those less obvious but often more pernicious evils that are inextricably linked to successful attainment of partial goods. And he strongly suggests that we must choose: either our misery-ridden but still richly human world, or the squalid happiness of the biotechnical world to come. (...) People were living under the gentle hand of a compassionate humanitarianism that has been rendered fully competent by genetic manipulation, psychopharmacology, hypnopeaedia, and high-tech amusement.

agónii. Podruhé zapudí krásnou Leninu, která pro něj vždy měla určitou slabost, ale nikdy nedokázala plně pochopit jeho vyjádření pravé lásky, jak jej on sám znal z četby Shakespeara. Posledním impulsem k zoufalému činu se stanou zfanatizované, senzacechtivé davy, které ho neustále sledují, natáčejí a vystavují záři fotoaparátů, až se jednoho dne Divoch raději oběsí, stejně jako před osmnácti lety Aldousův utrápený bratr Trevenen (i v *Báječném novém světě* lze tedy vysledovat autobiografické prvky, ačkoliv nejsou na první pohled tak čitelné, jako v Huxleyho předchozí literární tvorbě).

David G. Izzo tvrdí, že „toto je první Huxleyho román, který má děj“ (Izzo 111).³⁰

Podle mého názoru tragické osudy hlavních hrdinů jsou jako v předcházejících Huxleyho románech idejí především prostředkem k uvedení obecnějších otázek a témat, které nyní ovlivňují vývoj a budoucnost celého světa (v případě románů před *Báječným novým světem* budoucnost a směřování ostrovní společnosti). Smutný životní příběh z rezervace vysvobozeného Divocha a jeho staré matky Lindy, nešťastný osud v dokonalém světě nedokonalého Bernarda Marxe (nedokonalého díky technické závadě při jeho „výrobě“), dokonalá Lenina, která nikdy nepozná opravdové štěstí v pravé lásce; všichni dohromady symbolizují určité společenské problémy a nabízejí podněty k obecné diskuzi o ideálním způsobu společného soužití v době, kdy se skutečná evropská společnost pomalu dostávala na rozcestí svých moderních dějin.

Jak bylo u Huxleyho zvykem, zahrnoval jeho utopický román celé spektrum společenských problémů a otázek, které ovšem ve své podstatě všechny do jednoho vycházely ze systému a řádu *Báječného nového světa*. Proto bych nyní věnoval prostor pohledu na společenské zřízení nového světa, z něhož vycházejí odpovědi na otázky politické, vědecké, náboženské a mnohé další. Bráno hierarchicky od nejvýše postavených – v čele světového státu stojí deset inspektorů, pro západní Evropu je jím Mustafa Mond, který se v úvodu zjevuje před nadšenými studenty v londýnské výrobě „standardních mužů a žen v jednotných dávkách (...) miliónů identických bliženců“ (*Konec civilizace* 26), a

³⁰ Izzo, D.: „Aldous Huxley.“ 111: This is first Huxley's novel to have a plot.

začne užaslým posluchačům vysvětlovat ideologické základy dokonalého státního systému:

„Předpokládám, že všichni znáte“ začal vrchní inspektor hlubokým zvučným hlasem, „že všichni znáte slavný vznešený a osvícený výrok Forda Pána: Dějiny jsou humbuk. Dějiny,“ opakoval pomalu, „jsou humbuk.“

Mávl rukou. Vypadalo to, jako by neviditelnou peroutkou smetal prach, a tím prachem byla Harappa, byl Ur v zemi chaldejské; pár pavučin, jimiž byly Théby, Babylon, Knossos a Mykény. Šup, šup, šup, a kde je Odysseus a Job, kde je Jupiter a Gótama a Ježíš! Šup, šup – a zmizelo smetiště antické špíny zvané Atény a Řím, Jeruzalém a Říše Středu. Šup a prázdné bylo místo, kde kdysi kvetla Itálie. Šup – katedrály, šup šup – král Lear a Pascalovy Myšlenky. Šup – pašije. Šup – rekviem. Šup – symfonie. Šup, šup... (*Konec civilizace* 28).

Mustafa Mond začíná s nejvyspělejšími civilizacemi dějin, aby ukázal, jak byly nedokonalé a bezvýznamné ve srovnání s jeho světovým řádem, jehož dokonalosti bylo dosaženo pomocí nezměrného vědeckého úsilí a pokroku. Věda byla aplikována do všech oblastí lidského života. *Díky* vědě člověk nemusel a vlastně ani nemohl nikdy zakusit bolest, nikdy neměl chmurné myšlenky, nikdy nikomu neměl potřebu ubližovat, protože byl šťastný a navíc k nikomu nechoval žádné city. *Díky* vědě nikdo nepotřeboval rodinnou lásku – kdy dítě nepotřebovalo matku, kdy muž nepotřeboval manželku, kdy domov byl pouze symbolem páchnoucího místa plného nemoci a utrpení, jak dále vysvětluje všem uměle zplozeným studentům pan Mond:

„Jen si to zkuste představit!“ pravil a jeho hlas se jim drásavě vtíral do bubínků. „Zkuste si představit, co to bylo, mít živorodou matku.“ (...) „Zkuste si představit, co to znamenalo, ‚rodinný život‘!“

Zkusili to. Zřejmě bez jakéhokoliv úspěchu

A víte, co to bylo, ‚domov‘?“

Vrtěli hlavou. (...)

Domov, domov – pár malých místností napěchovaných až k zalknutí obyvateli, jimiž byli: muž, periodicky těhotná žena a horda chlapců a děvčat různého věku. Žádný vzduch, žádný prostor, zamořené vězení; tma, nemoc a smrad (*Konec civilizace* 29-30).

Stejně jako nebylo potřeba lásky, rodiny či citů, tak nikdo nepotřeboval náboženství – nebyl-li hřích a nebyla-li smrt, bůh (ať už jakýkoliv) přestal být důležitý. V zájmu celkového blaha musela vláda deseti kontrolorů pomocí vědy potlačit všechny individuální potřeby tak, aby se kola systému mohla dále otáčet a všichni jeho členové navíc byli všichni do jednoho šťastní (cíl již Platónovy *Ústavy* nebo Morovy *Utopie*). Tento model, na kterém stojí celý *Báječný nový svět*, charakterizuje na závěr své impozantní přednášky Mustafa Mond:

Stroj běží, běží, musí běžet – stále. Když se zastaví, je to smrt. Miliarda lidí se hemžila po zemské kůře. Kola se začala točit. O sto padesát let později jich byly na zemi již dvě miliardy. Všechna kola stát! Po sto padesáti týdnech jich tu zbývá jen miliarda; ostatních tisíc krát tisíc mužů a žen zašlo hladem.

Kola se musí vytrvale točit, ale k tomu musí být obsluhována. Obsluhována lidmi, kteří stojí v životě tak pevně, jako sedí kola na svých osách; lidmi s jasnými hlavami, poslušnými, utvrzenými ve spokojenosti. Pokud kňourají ‚Mé děťátko, má mamičko, mé všechno‘, pokud sténají ‚Já bídný hříšník, můj strašný Bože!‘, pokud řvou bolestí, blouzní v horečce, pláčou nad svou starobou a chudobou – jak mohou obsluhovat kola? A když nemohou obsluhovat kola..., tisíc krát tisíc mrtvol se těžko spaluje (*Konec civilizace* 34).

Na první pohled obhájí Aldous Huxley společenské soužití ne nepodobné světovému socialismu, ke kterému podle komunistické ideologie dříve nebo později svět stejně dospěje. Není také náhodou, že hlavní postavy nesou jména tvůrců komunistických idejí Karla Marxe (1818-1883) a Vladimíra I. Lenina (1870-1924)³¹. Pochopitelně v konečném vyznění díla vyjde jasně najevo, že autor znovu používá oblíbených prostředků satiry a karikuje hlavní představitele komunismu, stejně jako idealistický přístup k vědeckému pokroku a neuvědomění si jeho možných negativ.

Huxley jako jeden z prvních dokázal vytušit, co se může v budoucnu stát v případě radikalizace politického uvažování následkem hospodářských krizí, kdy

³¹ Nemá význam zmiňovat notoricky známé práce K. Marxe nebo V. I. Lenina, poukázal bych ale na překvapivě podobné teorie světoznámého amerického sociologa a společensko-vědního historika Immanuela Wallersteina (narozen 1930), který ve svých publikacích rozvíjí teorie tzv. *světového systému*. Mnohaletým rozбором hospodářsko-společenských vztahů od 16. století do současnosti došel k závěru, že v budoucnu bude muset být kapitalismus znovu nahrazen (tentokrát opravdu spravedlivou) beztržní společností, ve které bude fungovat centrálně řízená ekonomická a politická správa pro zajištění blahobytu všech lidí. Odkazy a bibliografie jsou k nalezení na http://en.wikipedia.org/wiki/Immanuel_Wallerstein.

se lidé v Evropě odkloní od demokratických zřízení, které od konce první světové války nedokázaly obyčejným středním třídám přinést – kromě rovného volebního práva – uspokojivý materiální blahobyt. Místo toho začne být zoufalá společnost náchylná k extrémním politickým uskupením, které pomocí lživých slibů a propagandy uchopí moc, zruší demokratické svobody a zvrhnou se v diktaturu. Ať už se jedná o jednotlivce jakými byli Mussolini a Hitler, anebo nějaký kolektiv, tedy ve východní Evropě oblíbený proletariát (všechny rovnocenný a beztřídní lid). Již v roce 1930 si Huxley povšimnul přímo v srdci demokratické Evropy:

V jakém světě to žijeme. Tento podzim jsem byl v Durhamské uhlárně, v srdci anglické nezaměstnanosti, a bylo to strašné. Kdybychom jenom mohli uvěřit, že léky (komunismus apod.), které na tu hrůzu známe, nejsou horší než samotné nemoci...Smutné a pokořující východisko, které se zdá být jediným řešením, je utéct a skrýt se... (Huxley citováno v Bedford Vol. 1, 241).³²

Aldous Huxley nikdy neuvěřil, že by komunismus (anebo snad fašismus) mohl být lék, a navíc si velice dobře uvědomoval smutný fakt, jak snadno neuskutečnitelným slibům obyčejní lidé uvěří. Tato myšlenka je podle mého názoru hlavním posláním *Báječného nového světa*. Ani ten nejbáječnější svět, který ve své podstatě nějak potlačuje svobodu a rozmanitost jednotlivců, nedává možnost plnému rozvinutí lidské duše a dosažení nematerialistického štěstí, nikdy nemůže být pro celou společnost ten správný a spravedlivý.

Ve skutečné realitě Sovětského svazu či dosud přežívající Severní Koreje se podobný systém během několika desítek let ukázal jako opresivní a absolutně nespravedlivý, což Huxley dokázal vytušit již při vzniku a velkém rozmachu těchto nebezpečných politicko-spoločenských doktrín v první třetině 20. století a proto spojuje nedokonalou ideologii světově řízeného socialismu s ideou zneužívaného vědeckého pokroku, který bez lidské zpětné vazby pomáhá vládnoucímu systému k dosažení jeho verze dokonalosti. Díry ve skutečné v komunistické ideologii tak zaceluje věda – například klonování a specificky

³² Bedford, S.: *Aldous Huxley. A Biography*. Vol. 1. 241: What a world we live in. I was staying in the Durham coalfield this autumn, in the heart of English unemployment, and it was awful. If we only one could believe that the remedies... (Communism etc.) proposed for the awfulness weren't even worse than the disease... The sad and humiliating conclusion is forced on one that the only thing to do is to flee and hide...

geneticky vybavení příslušníci nižších tříd – tzv. gamy, které jsou určené na těžké a nebezpečné práce držící kola ekonomiky neustále v chodu. Huxley na rozdíl od komunistů nepopírá, že tito lidé (dělníci) dřou, aby vyšší třídy mohly využívat plného blahobytu, který tento systém nabízí. Na druhou stranu jsou takoví lidé v *Báječném novém světě* geneticky vybavení pro svou práci a jejich inteligence je nastavena právě na takové úrovni, aby určenou práci zvládali dobře a přitom netoužili v životě po ničem jiném. Volný čas jim, stejně jako všem ostatním vrstvám společnosti, vyplní další Huxleyho společenské „vylepšení“ – relaxační, tlumivá droga soma. Soma je záchranou pokaždé, když jednotlivec začne pochybovat o skutečném štěstí v dokonalém systému:

A když už by se někdy přihodilo náhodou něco nepříjemného, pak je tu vždy soma, aby vás poslala na dovolenou od skutečnosti. Soma je tu vždy, aby utišila vaši bolest, aby vás smířila s nepřáteli, aby vás obdařila trpělivostí a shovívavostí. V minulosti se toho mohlo dosáhnout jen s vynaložením velkého úsilí a po letech tvrdé mravní výchovy. Teď spolknete dvě nebo tři půlgramové tabletky, a je to. Dnes může být každý ctnostný. Můžete přinejmenším nosit polovinu své mravnosti při sobě v lahvičce. Křesťanství bez slz – to je soma (*Konec civilizace* 179).

Kdyby věřil, určitě by Mustafa Mond nazval somu darem od Boha. Díky ní a genetické sociálně-ekonomická determinaci mohl být svým způsobem šťastný každý. Sociální determinaci podchycovala společná výchova v ústavech, kde vyrůstaly děti jednotlivých společenských tříd – od alfy až po gamy byly všechny skupiny rozdělené podle jejich predestinované pozice ve společnosti, a podle toho byla každá skupina jinak vychovávána. Gamy pracující v uranových dolech byly od dětství vystavovány radiaci, aby jí lépe snášeli. Fyzicky byli nepřitažliví, malí a shrbení. Alfy naopak vyrůstaly do dokonalé krásných tvarů, tvořili elitu společnosti na nejvyšších ekonomických postech a podle toho také byli geneticky vybavení – krásní a inteligentní požitkáři všeho, co dokonalý systém nabízí.

Všechny vrstvy společnosti bez rozdílů se od dětství učily naprosté sexuální volnosti tak, aby nikdy nezabředli do nebezpečných citů jako láska nebo problémů jako například vztahy a rodina. Přitom si celý život mohli užívat sex na požádání s jakýmkoliv příslušníkem opačného pohlaví (samozřejmě nebylo eticky

vhodné mít sex s nižší třídou), kdy navíc platilo na první pohled neobvyklé – čím více různých partnerů se střídá, tím lépe – zmenšovala se pravděpodobnost vzniku nežádaného citu.

Za tyto a další nonkonformní myšlenky, které byly vytrhávány z kontextu celého románu, skončil Huxley opět na pranýři u konzervativní části veřejnosti, ačkoliv samotný autor na rozdíl od předešlých satirických románů nezamýšlel primárně pobuřovat společnost drogami a sexuální otevřeností. Sám tuto románovou utopii koncipoval „pouze“ jako komplexní pokus o vymodelování dokonalého celospolečenského zřízení, kde pomocí kombinace světového socialismu, genetického inženýrství, sexuální otevřenosti a nevšední drogy dosáhl cíle každé utopie – aby všichni lidé byli šťastní a spokojení.

Zásadním východiskem pro další studium Huxleyho společenských vizí se stala skutečnost, že *Báječný nový svět* se celkovým vyzněním nestal takovou ideální společností, jak k tomu dodává Jerome Meckier ve své studii o odkazu Williama Shakespeara v díle Aldouse Huxleyho:

Jistě nebude náhodou, že ve všech třech utopických románech Huxley zmiňuje Shakespeara. V názvu prvního románu je citát z *Bouře* mířen jako vědomá deklarace Prosperova ostrova – pro Huxleyho říše osobního štěstí a náboženského vyrovnanosti, kterého chtěl autor dosáhnout již v roce 1932. Ovšem první pokusy přiblížit se takovému světu pomocí utopie skončily v kruté satíře nebo dystopii. Společnost báječného nového světa Mustafy Monda se stala ironickým odkazem na Shakespeara, kde realita světového dění třicátých let nedovolovala Huxleymu sdílet Mirandin optimismus (Meckier 130-131).³³

V roce 1932 Aldous Huxley a spolu s ním všichni všímaví čtenáři *Báječného nového světa* nakonec poznali, že onen báječný svět pod kontrolou Mustafy Monda není rájem na zemi. Proto se v něm nakonec musel objevit Divoch, ať už v něm Huxley viděl odraz reálného bratra Trevenena, D. H. Lawrence, sebe sama, nebo koneckonců každého oduševnělého člověka, který se

³³ Meckier, J.: „Shakespeare and Aldous Huxley.“ 130-131: Surely it is no accident that all three of Huxley's utopian novels allude to Shakespeare. One is tempted to take these titular allusions as a conscious declaration that Prospero's island, to Huxley a realm of self-mastery and religious resolution, was the novelist's goal as early as 1932. But the first two attempts to reach it by composing a utopia ended drastically in satire or dystopia. The brave new world society of Mustapha Mond became an ironic commentary on Shakespeare, since Huxley could find in the trends of the 1930's no cause to share Miranda's optimism.

umí radovat z četby Shakespeara, poslechu hudby či jakéhokoliv jiného umění. Člověka, který se nebojí hledat lásku a je ochoten přijmout tvrdé rány, které taková životní cesta řízená srdcem skrývá. Huxley věděl, že v *Báječném novém světě* pro takové lidi nikdy nebude místo, a proto dovedl zpočátku pozitivně působící utopii do její dystopické negace:

V absolutní pacifikaci a smyslném požitkářství *Báječného nového světa* není možné porovnávat; stabilita a hojnost byly udržovány, ale duchovní vývoj lidského vědomí se zastavil. Jedině když jedinci, poté malé skupiny, potom větší skupiny, poté městečka atd. se budou pokoušet obnovit pravý duchovní život, jedině tehdy může lidstvo dosáhnout svého naplnění – splynutí božské podstaty všech živých bytostí. Tyto myšlenky se staly východiskem Huxleyho budoucí literární tvorby (Izzo 114).³⁴

Druhou polovinu svého osobního života a veřejné publikační činnosti strávil převážně v USA hledáním nových, alternativních cest a prostředků, jak se přiblížit opravdu spravedlivé a pro všechny obyvatele rovnoprávné společnosti – tuto vizi nakonec vtělil těsně před svou smrtí do *Ostrova*, opravdové pozitivní utopie. V čem se tedy její vyznění liší od *Báječného nového světa* a jaké závěrečné poslání nám Aldous Huxley ve svém posledním románu předává?

4.2 Ostrov

Pozitivní vize *Ostrova* odrážela poválečnou životní cestu Aldouse Huxleyho, která byla (jako prvních 35 let prožitých v Evropě) ovlivněna jednak několika důležitými momenty osobního rázu, a potom také významnými událostmi ve světovém politicko-ekonomickém a dějinném vývoji, jež dotvářely Huxleyho „filozofii života“. Stejně jako v předchozí části této práce budu se i nyní věnovat stručnému popisu těchto určujících předělů, které se následně pokusím zařadit a rozvinout v kontextu fundamentálních myšlenek ostrovní utopie.

³⁴ Izzo, D.: „Aldous Huxley.“ 114: In a *Brave New World* of ceaseless pacification and sensual pleasure, there is no basis for comparison; stability is maintained, but the spirit's evolution toward consciousness is stalled. Only when individuals, then small groups, then larger groups, then towns, etc., seek to renew the life of the spirit can humanity reach its destiny – which is union with the divine ground of all being. This became Huxley's motivation thereafter in fiction and nonfiction.

Zásadní změna v životě uznávaného britského autora byla způsobena vnějšími společenskými událostmi, kterých se již dlouho tolik obával – nástup a posilování pozice extrémních politických hnutí v kontinentální Evropě přiměla Aldouse a jeho ženu k nelehkému rozhodnutí skrýt se před přicházející válečnou bouří do bezpečí, které skýtal druhý břeh Atlantického oceánu. Přirozeným vyústěním, spíše než náhodným sledem událostí, bylo Huxleyho rozhodnutí ve Spojených státech zůstat natrvalo a do Evropy se již nevracet. Společně se ženou Marií a synem Matthewem odešel v roce 1937 do USA i filozof Gerald Heard (1889–1971), Aldousův nejlepší přítel od doby, kdy v roce 1930 zemřel D. H. Lawrence. Aldous Huxley s Geraldem Heardem strávili zbytek života společným objevováním tajemství mysticismu, východních filozofií života, účinků vědomí měnících látek atd., které se zcela zásadně odrazily v jeho závěrečném pokusu o vylepšení *Báječného nového světa*. Jak k duchovnímu vývoji Aldouse Huxleyho dodává D. G. Izzo:

Mysticismus byl živou vodou prosakující do Huxleyho myšlení. (...) Po *Báječném novém světě* byl jeho další román *Raněný slepotou* studií duchovního vývoje Anthonyho Beavise, který sdílel Huxleyho pacifismus z raně třicátých let. Beavis věděl, stejně jako věděl Huxley, že pacifismus je spojen se spiritualitou, ale ani jeden nemohl říct, o jaký druh spojení se přesně jedná. Po přestěhování do Hollywoodu v roce 1938 studoval Huxley a Gerald Heard Vědy založené na starých hinduistických rukopisech, Bhagavadgítu a Upanišady. Vědy byly jako nejstarší známý rukopis založené na intuitivní víře ve vnitřní mystickou spiritualitu všech lidských bytostí, která zůstává nečinnou do té doby, než se každý sám rozhodne ji v sobě probudit (Izzo 115).³⁵

Mystická zkušenost, jak se dostávala do podvědomí Aldouse Huxleyho, rozvíjela v poválečných letech spisovatelovu životní filozofii a stávala se jejím středobodem. Huxley v indických védách konečně nachází pojitko mezi duálním pojetím světa, mezi soubojem dobra zla v každém z nás, mezi vírou Východu a Západu – kontinuitu přecházející z indických spisů do asijských, přes

³⁵ Izzo, D.: „Aldous Huxley.“ 115: Mysticism has been the intrinsic weave permeating Huxley's thought. (...) After *Brave New World* his next novel, *Eyless in Gaza* (1936), was a study in the spiritual progress of Anthony Beavis, which included the pacifism Huxley embraced in the early-to-mid-1930s. Beavis knew, as Huxley knew, that pacifism was aligned with spirituality, but neither could define precisely how they were aligned. After coming to America in 1937 and moving to Hollywood in 1938, Huxley and Gerald Heard studied Vedanta, based on the ancient Hindu scriptures, the Bhagavad-Gita and Upanishads. Vedanta is the oldest known scripture by centuries and was based in an intuitive belief in human beings' integral mystical spirituality, which remains dormant until each individual chooses to awaken it.

buddhismus, konfucianismus, taoismus, platonismus, křesťanskou mystiku atd. To je ten absolutní princip, jehož existenci dokázal Huxley vycítit (ale nedokázal pojmenovat) již v roce 1915 při pobytu v mystikou prodchnuté přírodě západního Skotska. V roce 1945 Huxley publikoval antologii *Věčná filozofie* (v originále *The Perennial Philosophy*), ve které na základě studia mystické filozofie Védské jihokaliifornské společnosti (v originále The Vedanta Society of Southern California) spojil různé filozofie života ze všemožných období a ukázal, jak všechny vyjadřují stejné přesvědčení navzdory zdánlivě nepřekonatelnému časovému a prostorovému rozpětí.

Tichá kritika povrchní a historicky zdiskreditované evropské náboženské tradice z *Báječného nového světa*, kde dokonalá společnost nepotřebovala zbytečného a krutého křesťanského Boha, obrací se v *Ostrově* do náboženské renesance, která na ostrově Pála představuje víru jako jeden z pilířů dokonale harmonické společnosti. Víra obyvatel ostrova nemá podobu nějaké organizované instituce a kodifikované věrouky o tom, co se nesmí a co by se nemělo – místo toho vychází z buddhistické etiky spojené s atypickým vzdělávacím a výchovným systémem, který pomáhá všem Pálancům objevit tu pravou životní filozofii, onu mystickou spiritualitu dřímající v každé lidské duši. Víra v této podobě je proto ideálním prostředkem k dosažení obecného blaha ve společnosti, čímž autor mezi řádky vyvolává srovnání s krvavým blahem ve společnostech křesťanské Evropy za poslední dva tisíce let – ovšem nejen to, Huxley zavrhuje jakékoliv dogmatické, to „jediné pravé“ náboženství či uzavřenou politicko-společenskou doktrínu a staví vedle sebe muslimy, křesťany, ale i marxisty a dokonce nacisty, když sleduje Willa Farnabyho a jeho myšlenkové pochody pod vlivem psychedelické látky v závěru románu:

Nekonečné zástupy hmyzu se najednou proměnily v nekonečné řady vojáků. Pochodovali stejně jako hnědokošíláci, které viděl pochodovat Berlínem rok před válkou. Zástupy tisíců a tisíců, s vlajícími prapory, s uniformami zářícími v ďábelském svitu jako slavnostně osvětlené výkaly. Bezpočetní jako hmyz a jeden každý pohybující se s přesností stroje, s dokonalou poslušností cvičeného psa. A ty tváře, ty tváře! (...) Obrovské idiotské tváře, duchaprázdňě naslouchající. Tváře náměsíčníků s očima dokořán. Tváře mladých nordických andělů omámené vizí Blaženosti. Tváře barokních světců upadnuvších do extáze. (...) A pak, ještě jednou, se v záři vnitřního světla objevil hnědý, hmyzu podobný zástup nekonečně pochodující v rytmu rokokové

hudby hrůzy. Nacističtí vojáci vpřed, křesťanští vojáci vpřed, vpřed marxisté a muslimové, vpřed každý vyvolený, každý křížák i každý svatý válečník. Vpřed k bidě, vpřed ke vší špatnosti, k smrti! (*Ostrov* 298).

V době po druhé světové válce, kdy stárnoucí Aldous Huxley dospíval k podobným názorům, zdálo se naopak, že křesťanská Amerika potažmo demokratické země západní Evropy jsou nakonec těmi nejlepšími a nejspravedlivějšími formami společenských zřízení v moderních dějinách – alespoň v kontrastu k opresivním socialistickým režimům za tzv. železnou oponou. Huxley nebyl v tomto ohledu naivní a znovu poznával, že vyspělá západní civilizace se ani po roce 1945 nevydává správným směrem. Naopak s obavami sledoval vzrůstající konzumní a hédonistický způsob života, pokrytectví a egoismus místo skromnosti a pokory, (opět) přehnanou víru v pokrok a vzrůstající závislost člověka na věcech, které na první pohled vlastní, ale ve skutečnosti vlastní ony jeho.

V padesátých letech minulého století, v centru nejdokonalejší a nejspravedlivější společnosti všech dob – téměř dvě stě let budované americké demokracii, Aldous Huxley cítil, že i takto nastavený systém rozhodně není vrcholem lidské dokonalosti. Nevěřil, že se západní demokratické společnosti jako celek vyvíjí dopředu, naopak viděl neustálé opakování stejných chyb a nestavěl rovnítko mezi vědecký a společenský vývoj. Člověk a jeho duše se v naší moderní společnosti nestává bohatším, respektive šťastnějším a spokojenějším díky rostoucímu ekonomickému bohatství a nadbytku materiálních zdrojů. *Báječný nový svět* takový přístup uplatnil a jeho společnost zaplatila za materiální blahobyť svou svobodou a duševní prázdnotou. Přesto svět a civilizovaná společnost i po vítězství ve světových válkách nadále směřovala k závislosti a bezduchému životu v přepychu.

Ostrov takovou společností rozhodně není, k vědě a materialismu přistupuje s respektem, respektive s despektem. Jeho základy spočívají ve všem obyvateli sdílené filozofii života, kdy ke spokojenému životu postačuje dostupnost esenciálních materiálních potřeb a všeobjímající upřímná láska ke všemu živému. Základní dostatek potravin vychází z maltusiánské teorie, kdy (podobně jako v *Báječném novém světě*) je demografický růst populace uměle

usměrňován tak, aby nedošlo k nedostatku esenciálních surovin či přebytku lidí. Na rozdíl od *Báječného nového světa* je kontrola chápána jako pozitivní prvek společenského zřízení, protože se jedná o kontrolu porodnosti, nikoliv o kontrolované klonování. Doktor Robert McPhail, vnuk jednoho ze dvou zakladatelů pálanského společenského zřízení, vysvětluje trosečníkovi Williamovi Farnabymu:

Nepovolili jsme si mít více dětí, než jsme byli schopni nasytit, ošatit, ubytovat a vychovat k plnému lidství. Protože naše země nebyla přelidněná, měli jsme všeho dostatek. Ale byť jsme měli všeho dost, odolali jsme pokušení, kterému dnes už podlehl Západ – tedy pokušení nadspotřeby. Nezpůsobujeme si trombózu konzumací šestkrát většího množství nasycených tuků, než potřebujeme. Nehypnotizujeme se do stavu, kde bychom začali věřit, že dva televizory nás učiní dvakrát šťastnějšími než jeden televizor. A hlavně nespotřebujeme čtvrtinu národního produktu na přípravu třetí světové války nebo malého bratříčka světové války (...) Zbrojení, národní zadlužení a plánovaná stagnace – to jsou tři pilíře západní prosperity. Kdybyste skončili s válkami, plýtváním a věřiteli, váš systém by se zhroutil. A tím, že spotřebováváte přes míru, zbytek světa se nezadržitelně blíží k trvalé katastrofě (*Ostrov* 159).

Huxley na sklonku svého života takto odsuzuje vojenskou lobby, konzumní ideál společnosti a pochybnou kulturní identitu lidí trávících svůj prázdný život pojídáním burgerů před televizí. Je mu ovšem jasné, že tyto lákadla se po světě šíří jako nebezpečná epidemie a proto se před nimi uchyluje na vzdálený a zdánlivě nedosažitelný ostrov. Na rozdíl od *Báječného nového světa*, kde je prostorem celý jedním dokonalým řádem provázaný svět (podobně jako idea světového socialismu), na *Ostrově* se nacházíme na pár čtverečných kilometrech kdesi v Tichém oceánu. Huxleyho ambice dosáhnout ideální společnosti se zúžila na jedno odlehlé místo, které musí být dostatečně vzdáleno od nešvarů a lákadel moderního světa. Lokalita to je zcela záměrná z více důvodů – domorodí obyvatelé vzdálených ostrovů přirozeně tíhnou k pokornému životu ve skromnosti a v souladu s přírodou; díky nedaleké Indii jsou na Pále silně kořeny východních filozofií, navíc relativně snadná přístupnost ostrova z Austrálie umožnila příchod toho nejlepšího ze západní vědy a myšlení v podobě skotského doktora Andrew McPhaila, jehož setkání s osvěceným pálanským

panovníkem Starým Rádžou na sklonku 19. století jim umožnilo společně zrealizovat vizi ideálního společenského zřízení.

Co se týče děje, který jednoznačně ustupuje před proudem autorových myšlenek a idejí, drží se (striktněji než *Báječný nový svět*) již zmiňovaného základního vzoru Morovy *Utopie*, kde osamocený cestovatel přistává na neznámém ostrově a je erudovanými obyvateli seznamován s rozdíly a přednostmi jejich společenství. Autor tak má velké pole působnosti při formulaci a sdělování svých mnohdy velkolepých myšlenek, přičemž Huxley v *Ostrově* dvojnásob:

Novinář Will Farnaby vykazuje znaky intelektuála a sžiravého kritika technické civilizace – Aldouse Huxleyho let dvacátých –, Robert McPhail pak není nikdo jiný než Aldous Huxley poválečný, který se díky experimentům s drogami a příklonem k východním filosofiím oprostil od křesťanského strachu z hříchu i dogmatu o věčném sváru duše a těla a našel možnost, kterým směrem by se lidstvo mohlo ubírat (Bosh 317).

Tato charakteristika dvou nejčastějších aktérů ostrovních dialogů je celkem výstižná až na jeden fakt – mladý Aldous si ve dvacátých letech bezstarostně užíval vymožeností technické civilizace (jako například rychlých aut) a tento postoj z mnoha důvodů pozvolna měnil ve třicátých a především ve čtyřicátých letech (jak bylo nastíněno v předchozích kapitolách). Nicméně autobiografických prvků mladého Huxleyho je v novináři Williamovi Farnabym stále dostatek. Will úmyslně ztroskotá na vzdálené Pále a jeho zranění mu umožní nějaký čas pobývat mezi obyvateli tohoto ostrova. Povoláním je novinář pracující ve skutečnosti jako špeh ropného koncernu z Evropy, pro kterého má zjistit, jak by se nejlevněji dalo dostat k těžbě bohatých nalezišť pálanských ropných polí.

Během svého pobytu se bezskrupulní manipulátor a cynik seznámí se všemi základy života v této dokonalé společnosti a nakonec i on podlehne pálanským ideálům a odvrátí se od svého absurdního a zoufale nenaplněného života v moderní civilizaci. Bohužel již nemá šanci zabránit rozvratu společnosti v podobě „přátelské“ vojenské intervence sousedního diktátora plukovníka Dípy, podporovaného západními těžařskými korporacemi a mladým následníkem trůnu Murungou, který byl vychováván v Evropě a celým svým srdcem touží pouze po

moci a materiálním blahobytu – mnoho oblečení, alespoň dvě auta, velký dům – zkrátka vše, čím disponuje každý obyvatel vyspělého a moderního světa.

Takové vyvrcholení příběhu ukazuje na skepsi, se kterou autor hodnotil možnost reálné existence podobné, byť jen nevelké společenské komunity v dnešním světě. Zatímco negativně vyznívající *Báječný nový svět* není systém hodný následování, i přes smutnou Divochovu smrt v závěru románu se kola této bezpochyby špatné společnosti vesele točí dál. *Ostrovní* společnost je utopií v tom nejpozitivnějším možném významu, přesto – anebo právě proto, nemá šanci na přežití ve světě, kde vítězí chtíč, nenasytnost a nenávisť, a kde jiný znamená automaticky špatný. Oproti *Báječnému novému světu*, ve kterém samotný příběh hraje poměrně důležitou roli pro správné pochopení autorových myšlenek, v *Ostrově* se uplatňuje jakási obdoba sokratovského dialogu (užitého například ve zmiňované Platónově *Ústavě*), a čtenář se dostává k autorovým názorům a vizím převážně ve formě rozsáhlých rozhovorů Willa Farnabyho povětšinou s doktorem Robertem McPhailem. Jak interpretuje David G. Izzo:

Západní věda spojuje vzdělání s uměním pro dosažení vyváženosti těla a ducha. Huxley rozvíjí teorii a praxi založenou na celoživotním studiu. Nachází se zde Experimentální zemědělská stanice na produkci kvalitnějších plodin, aby nikdo netrpěl hladem. Výchovný a zdravotní systém zahrnuje to nejlepší z Východu a Západu. Organizované náboženství není dogmatické, ale založené na intuitivní mystické logice a vlastních zkušenostech. Bůh není zlým Bohem využívaným propagandou ve zbytku světa, ale dobrotivý Bůh, který všem svým stvořením dovoluje prožít život v lásce. Huxleyho přesvědčení, že lidská mysl a způsoby uvažování by pomocí vzdělání měly být od základů přeměněny, je středobodem *Ostrova*. Huxley ovšem také věděl, že již zavedená lidská společnost by zavrhla ideu vycházející ze společné všeobjímající lásky, protože lidské ego považuje spíše za sebestředné a individualistické, než za nositele myšlenky společného blaha (Izzo 128).³⁶

³⁶ Izzo, D.: „Aldous Huxley.“ 128: Western science works with the arts and education for a balanced equation of body and mind. Huxley details theory and practice based on his lifelong study. There is an Agricultural Experimental Station to breed better crops so that no one should go hungry. The educational and health care systems include the best of the East and West. Organized religion is not dogmatic but is based on mystical intuitive logic and self-experience. God is not angry God used for propaganda as in the outside world, but a loving God who wishes all of his creation to love and be loved. Huxley's belief that human nature itself would need to be fundamentally reoriented through education is paramount in *Island*. Yet Huxley knew that the entrenched human nature that already existed would resist a common cause of universal love because the ego is self-serving and self-preserving rather than a vehicle for collective goodwill.

Zde se objevuje hlavní problém omezené existence *Ostrova*, a zároveň důvod, proč autor nechal Pálu zaniknout – idea spojení toho nejlepšího ze západní vědy a techniky s mystickými východními filozofiemi v prostředí odlehlého ostrova by sama o sobě mohla být funkční, existuje zde ovšem určité nepřenositelné pojítko, které by zbavilo společnosti celého světa onoho egoistického a materialistického pohledu na svět, něco co by přemohlo bezduché sezení u televize anebo honbu za penězi, potažmo věcmi, které je možno si za peníze koupit. Takové pojítko na Pále existuje, ale pro zbytek civilizovaného světa zůstane navždy jenom nepochopeným tajemstvím.

Jedná se o starobylou houbu mokšu, která je na Pále pod vědeckým dohledem pěstována a jejíž konzumace (opět pod odborným dohledem starších a zkušenějších členů komunity) pomáhá měnit lidské vnímání a ukázat odlišný pohled na svět a na život. Mokša je poprvé aplikována malým Pálancům při tzv. iniciaci a od té doby je po celý život jejich společníkem při vzdělávání se, při seznamování se s uměním, při provozování různých druhů jógy (například jóga lásky – podobnost se sexuální volností *Báječného nového světa*), při přemítání o víře a o vlastní existenci, při setkání se smrtí. Samo se nabízí srovnání se somou, ve kterém lze odhalit další zásadní rozdíly mezi oběma utopickými romány – soma funguje jako únik od pochmurné reality, tlumí negativní emoce a uměle vyvolává pocity radosti a falešného štěstí ve falešném světě. Na druhou stranu mokša pracuje na zcela stejném principu jako psychedelické substance typu LSD, meskalinu, psylocibynu a dalších látek vyskytujících se samovolně v přírodě, tedy v rostlinách nebo ve skutečných houbách. Tyto substance nevyvolávají v člověku falešný pocit štěstí, netlumí jeho bolest a neotupují jeho mysl, nevyvolávají agresivitu, závislost nebo abstinenční příznaky.

Působí přesně tak, jak Aldous Huxley popsal ve své dnes již legendární eseji *Brány vnímání* (v originále *The Doors of Perception*), ve které se pokusil převést na papír svou první zkušenost s meskalinem z Nového Mexika roku 1953. Bohužel ve chvíli, kdy tyto „brány“ objevil, civilizovaný a moderní svět se pomalu chystal hodit je do stejného pytle s tvrdými stimulačními drogami (pervitin, heroin, kokain atd.), a Huxleymu tak přisoudit roli jednoho ze zakladatelů květinového hnutí hippies, nebo dokonce pomateného vizionáře. Není

se čemu divit – právě ty nejvýjimečnější osobnosti uměleckého a vědeckého života přesahující svou dobu a své současníky byli často odmítány a zatracovány většinou tehdejší společnosti, dokud jim dějiny v průběhu (někdy desítek) let nedaly za pravdu³⁷. Přitom jeho slova byla již tehdy tak jasná a srozumitelná:

Většina lidí vede bolestný a jednotvárný život, tak chudý a omezený, že nutkání mu uniknout a přenést se alespoň na pár okamžiků někam jinam, je odedávna jednou ze základních pohnutek lidské duše. Většina umění a náboženství, všechny karnevaly, orgie, tance i třeba poslech oratorií – tohle všechno byly, slovy H. G. Wellse, jakési brány ve zdi. Různé intoxikační látky pro každodenní soukromou potřebu tu rovněž byly odedávna. Různá rostlinná sedativa a narkotika, euforické látky obsažené v různých stromech, halucinogeny získávané z bobulí nebo kořenů – to všechno lidé od nepaměti znali a také používali. (...) Většina těchto psychoaktivních látek dnes bohužel nemůže být užívána jinak než pod lékařským dohledem, popřípadě nelegálně, a tedy i s určitým rizikem. Na Západě nepostihujeme ve skutečnosti pouze užívání tabáku a alkoholu. Všechny ostatní brány jsme nazvali „narkotiky“ a jejich nelegální uživatele označili jako „narkomany“ (*Brány vnímání* 69-70).

Argumentační linie dále pokračuje logickým vyústěním, kdy lidé sice vědí, že alkohol je špatný, ale jako jediná možnost úniku z reality přináší „armády beznadějných alkoholiků“ (*Brány vnímání* 71). Dále hovoří o mrtvých na silnicích, úmrtí na rakovinu plic z kouření, množství půdy zbytečně věnované pěstování a výrobě těchto produktů – jako by někdo opakoval konzervativní řeč zapáleného puritánského faráře. Ovšem v Huxleyho podání není východiskem klasický zákaz všeho, co je (podle někoho) špatné:

Problémy týkající se tabáku a alkoholu však nelze řešit žádnou prohibicí. Všeobecnou a všudypřítomnou touhu přenést se někam jinam nelze jen tak začarovat zabouchnutím nějaké v současnosti zrovna oblíbené branky ve zdi. Jediné rozumné řešení je otevření jiných, lepších bran v naději, že tyto brány člověka podnítí k tomu, aby vyměnil své staré a špatné návyky za nové a

³⁷ Podobným případem byl zcela jistě i jeden z prvních velkých mystiků a vizionářských básníků William Blake, který byl za svého života na přelomu 18. a 19. století neuznáván a dokonce zatracován za pobluznění, přičemž velkého uznání se mu dostalo až ve 20. století – mezi jinými právě Aldous Huxley na něj velice často odkazoval a stavěl ho na roveň slavným současníkům Williamovi Wordsworthovi nebo Samuelovi T. Coleridgovi, přičemž samotný název eseje *Doors of Perception* z roku 1954 i následující esej *Heaven and Hell* jsou přímými odkazy na Blakeovu tvorbu.

méně škodlivé. Některé z těchto nových, lepších bran budou ve své podstatě sociálního a technologického rázu, jiné se naopak budou týkat náboženství a psychologie, další třeba stravování, vzdělání či sportu. Potřeba častých chemických úniků z nesnesitelné samoty a omezujícího okolí však nepochybně přetrvá (*Brány vnímání* 72).

Během pěti let vystavěl Aldous Huxley na výše uvedených myšlenkách svůj *Ostrov*, který považoval „podle své druhé manželky Laury za konkrétní návod na ozdravení světa (Horáček, Kolíbal 103).“ Na rozdíl od *Báječného nového světa* chtěl autor ukázat pozitivní vizi spravedlivého společenského zřízení, kterého se mu podařilo dosáhnout díky náhodnému objevu vnímání měnících látek a následnému zakomponování těchto a dalších netradičních životních zkušeností do společenského řádu pálanského ostrova. Huxley přitom nebyl naivním optimistou a věděl, že v globálním, moderním světě má jeho ostrov jenom malou šanci na přežití. V souvislosti se vzrůstající poptávkou po surovinách a zejména po ropě stihne nakonec Pálu osud, kterému se dlouho vyhýbala – stane se kolonií, jak o tom Willovi vypráví Ranga, starý přítel doktora McPhaila:

Vlastně celá Pála měla neuvěřitelné štěstí, protože nebyla ničí kolonií. V Rendangu je skvělý přístav. Kvůli němu ho ve středověku napadli Arabové. My přístav nemáme, takže nás Arabové nechali na pokoji, a tak jsme i nadále buddhisté nebo šivaisté. (...) Po Arabech tam přišli Portugalci. K nám ne. Žádný přístav, žádní Portugalci. Takže ani žádná katolická menšina, žádné blasfemické bláboly o tom, že si Bůh přeje, aby se lidé množili, množili až k nelidské bídě. (...) Po sto dvaceti letech nadvlády Portugalska Cejlon i Rendang ovládli Holanďané. Po Holanďanech přišli Angličané. My jsme unikli oběma zamořením. Žádní Holanďané, žádní Angličané, takže ani žádní plantážníci, žádná kuliovská dřina, žádná úroda na export, žádné systematické vymrskávání půdy. A taky žádná whisky, ani syfilis, ani cizí vládci (*Ostrov* 88-89).

Ačkoliv v 60. letech se již nedá hovořit o kolonialismu jako takovém, osud Pály měl být podobný jako osud miliónů domorodců z Ameriky, Asie a Afriky, kteří se stali obětí „vyšších“ evropských kultur v průběhu novověkých dějin – pálanská civilizace bude jistě hodnocena Evropou i sousedním diktátorským Rendangem jako méněcenná a tudíž odsouzená přijmout tu „vyspělejší“ formu civilizace. Velkou otázkou zůstává, zda byly ty vyspělé evropské velmoci

katolického Španělska, anglikánské Anglie a kalvinistického Holandska na vývojovém žebříčku tak výrazně nadřazené například starobylým Aztékům, Inkům a americkým Indiánům. Bezpochyby ano, co se týče technické vyspělosti, ale o náboženství, pokorném způsobu života v souladu s přírodou a dalších aspektech „správného“ života bych velice pochyboval. Stejně jako Aldous Huxley stavím výše pálanskou (konec konců i aztéckou)³⁸ společnost, ale zároveň cítím, že pro většinu příslušníků těch vyspělých civilizací se žebříček hodnot a schopnost kritické sebereflexe od objevování nového světa nijak zvlášť nezměnil – historii, pravidla a zákony obvykle píše vítězové. Nad nevinnými jihoamerickými domorodci zvítězil meč spojený s biblí a evropskými nemocemi raného novověku, nad osvícenou Pálou zvítězí totalita, materialismus a nenávisť požitkářského moderního věku.

Snad díky význačným myslitelům a společenským buřičům dvacátého století, mezi které bezpochyby patřil i Aldous Huxley, si lidé konečně začnou sami pokládat podstatné otázky – zda nastoupená cesta technického pokroku a celkové nadspotřeby musí být ta pravá, zda se náš vyspělý a báječný nový svět nestane dříve nebo později pro každého oduševnělého člověka noční můrou, ze které je zoufale potřeba se osvobodit a hledat nějaký podobný ostrov, jaký se pokoušel vytvořit nedocenený vizionář, spisovatel a světový myslitel moderní doby.

³⁸ Blížší informace k této zajímavé problematice osudových setkávání různých civilizací s „nadřazenou“ evropskou kulturou se nacházejí ve skvělé publikaci Tzvetana Todorova *Dobytí Ameriky*, případně v primárních pramenech zejména v podobě zápisků jezuity Bartolomeo de Las Casase z první poloviny 16. století.

5. Závěr

V této práci jsem se pokusil analyzovat, interpretovat a zhodnotit utopickou románovou tvorbu významného anglosaského spisovatele Aldouse Huxleyho, jehož bohatou spisovatelskou činnost zahrnují i dvě vrcholná díla literární utopie, která byla vydána s odstupem bezmála třiceti let – *Báječný nový svět* a *Ostrov*. K jejich analýze jsem přistupoval s cílem porovnat oba romány, najít rozdíly a poukázat na souvislosti, přičemž hlavní důraz jsem kladl na politické, vědecké a duchovní aspekty civilizace *Báječného nového světa*, respektive společenské komunity v *Ostrově*. Základní teze a ideje, na kterých autor svá díla vystavěl, vycházely přirozeně z jeho osobních zkušeností a životních postojů, proto jsem považoval za důležité zmínit a uvést do kontextu významné mezníky z Huxleyho života a jejich následnou reflexi v literární činnosti.

Úvod práce jsem věnoval stručnému exkurzu do historie literárního žánru utopie, konkrétně došlo na vymezení a definici pojmu, dále na uvedení prvních autorů a jejich utopických děl v dějinách – počínaje Aténami ve starověkém Řecku, přes raně novověkou Anglii, až do velkého rozkvětu utopické literatury v první polovině dvacátého století. V této době, kdy první světovou válkou vrcholila dlouhodobá krize moderních evropských národů, začínal literárně působit i Aldous Huxley. Ačkoliv se sám neúčastnil bojových operací na kontinentě, zanechala na něm válka a dvě nečekaná úmrtí v nejbližší rodině negativní následky.

Prvními romány ve dvacátých letech se zařadil mezi uznávané post viktoriánské autory jako jeden z předních satirických kritiků konzervativních kruhů vyšší britské společnosti, ve které strávil první polovinu svého života. Rozborem základních rysů těchto prvních společenských románů jsem se pokusil poukázat na návaznost a souvislost s dílem na první pohled zcela odlišným – utopickým románem *Báječný nový svět*, který spatřil světlo světa roku 1932.

Další část studie jsem věnoval analýze a interpretaci společenských vizí, které jsou v této románové utopii prezentovány. Podrobil jsem kritice různorodé hodnocení a možné interpretace samotného názvu románu a jeho celkového vyznění. Následně bylo potvrzeno, jak autorovy myšlenky a názory reflektují dosavadní životní zkušenosti a zároveň z nich vycházejí i nepřilíš optimistické vize budoucího směřování moderní civilizace. Do centra zájmu mladého spisovatele se dostaly problematické otázky zneužití vědy ve prospěch válečného běsnění a nebezpečí nastupujících totalitních režimů, přičemž tento společensko-politický vývoj v Evropě třicátých let ho nakonec donutil v předvečer tušené katastrofy opustit Velkou Británii.

Následujících dvacet pět let strávil Aldous Huxley na západě Ameriky studiem východních filozofií a pozorováním vývojových trendů ve společnosti. Jeho poválečnou tvorbu také výrazně ovlivnilo setkání s látkami měnícími vědomí. Tyto zásadní životní zkušenosti autor analyzoval a promýšlel v různých esejích, novinových a diskusních příspěvcích, a na sklonku svého života je začlenil do pozitivní utopické vize *Ostrovní společnosti*, kterou se v roce 1962 pokusil vylepšit negativní společenskou vizi *Báječného nového světa*.

V závěrečné části práce jsem rozebíral společenské, náboženské a politické uspořádání *Ostrova*, uvedl jsem, v jakých důležitých aspektech se lišil a v čem naopak navazoval na zásadní myšlenky z *Báječného nového světa* a dále je rozvíjel. Věnoval jsem se myšlence, do jaké míry reprezentovala dokonalá pálanská komunita spisovatelův společenský odkaz, a pokud ano, jaké konkrétní poslání v něm Aldous Huxley lidstvu předává. Na tyto a další otázky jsem se pokusil navrhnout možné odpovědi a přitom uvést obě utopická díla do kontextu s životní dráhou Aldouse Huxleyho a celou jeho literární tvorbou.

Tato bakalářská práce je skromným pokusem o úvod do studia utopické literatury a především do utopických společenských vizí význačného a dosud plně nedoceněného spisovatele a originálního myslitele. Jak se ukázalo s *Báječným novým světem* a nyní se stále více ukazuje i s *Ostrovem*, Aldous Huxley nebyl pomateným vizionářem, ale naopak vzdělanou a citlivě uvažující osobností, která na základě bohatých znalostí a zásadních životních zkušeností dokázala s neobyčejnou přesností odhalovat stinné stránky společenského vývoje,

předpovídat politické, ekologické či duchovní krize a pojmenovávat různé další problémy ohrožující naši moderní civilizaci.

Stěžejní otázky obou románů neztratily dodnes nic ze své aktuálnosti, především v *Ostrově* ukazuje problematika společenské závislosti na nerostných surovinách a materiálním bohatství na fakt, že v souvislosti s vývojem posledních let by se vyplatilo věnovat zevrubnému studiu odkazu Aldouse Huxleyho s větším respektem a úsilím, než tomu bylo doposud.

6. Résumé

In this paper I tried to examine the course of literary utopias followed by broad description and analysis of two major utopian novels in the twentieth century – Aldous Huxley's *Brave New World* and *Island*. The aim of this study was to compare the main features of social visions presented in both utopias, show the continuity in Huxley's writings and the development of his thinking throughout his life.

In the first chapter I presented short introduction into the history of literary genre "utopia" beginning with English inventor of the term Sir Thomas More, following by short accounts of a few more important utopian writers of ancient and medieval world such as Plato and St. Augustine. The idea was to show interconnections between the first utopian writers and authors of late 19th and the beginning of 20th century, explain the gap in the production of utopian literary works in the early modern ages and find the common themes and omnipresent motives in all utopian literature.

Second chapter of this paper deals with Aldous Huxley himself and is supposed to serve as a necessary introduction into writer's youth and his early works. I mentioned a few essential events which helped to form the personality of a sharp critic of British conservative society in his early satirical novels of the twenties. The death of his adored mother, when Aldous was only fourteen years old, struck the young soul with great intensity – and it happened again when his beloved brother Trevenen committed suicide at the dawn of the Great War. Another experience left Aldous completely blind for about a year and then with serious sight problems for the rest of his life. Consequently he had to spend war-time in England alone – though surrounded by unbearably boring members of upper class and higher British society in Garsington owned by Huxley's close family friend Lady Ottoline.

Bearing the name of Huxley was for Aldous a question of rich tradition of outstanding and famous predecessors, however he refused to participate and continue in bearing the name Huxley as a matter of higher social position in aristocratic British society. On the contrary he started to portray living members

of this society in his satirical novels which brought him into ambiguous position – young people, middle class members and academic circles recognized him as one of the leaders of post-Victorian modernistic movement and one of the most talented authors of the last decade. On the other hand he was often criticized by his own family and naturally by majority of conservative upper classes. At this point he probably decided to devote his next novel, first one in the thirties, to a rather remote place and a distant future with no possible connotations to living members of contemporary British society and their aristocratic behavior.

Third chapter is focused on the analysis of main structures forming the utopian society of *Brave New World*. First, I pointed out the dangerous possibility of an ambiguous interpretation of the title and then misinterpretation of the whole novel. I proved how important it is to be aware of style Huxley was using in his preceding books so that the reader would be able to recognize what is meant just as a humorous satire and what is already a fundamental criticism of certain ways of progress. The analysis of fundamental structures expresses his attitudes towards politics, science, education, love and drugs. All these features together form an ideal version of equalitarian society, in which some people may be more equal than the others, although the “lower classes” do not mind living in this kind of setting because of the combination of scientific education and social determinism, free love and omnipresent opportunity to escape from reality with the use of soma.

I assume that Huxley’s utopian world was originally meant to be perfect and ideal brave new world but it turned out to be the most oppressive version of order in which there was no room for individual freedom and no possibility of choice; the similarity with the ideas of communism is not accidental.

Such an unhappy conclusion brought Aldous Huxley to endless searching for improvements of contemporary society, he wanted make people aware of false happy reality of *Brave New World*, and this search is described in last part of this study. The turning point was undoubtedly his emigration to the USA where he spent the rest of his interesting life. He discovered new philosophies of life, new ways how to approach people and how to appreciate the whole world and nature, found wisdom of ancient Eastern religions and happened to go through a deep life

changing mystical experience with psychedelic substances. All these important features of Huxley's life in emigration were incorporated into his testament – the positive version of utopian society in *Island*. The analysis of essential features of Palanese society, comparing the differences and similarities between *Brave New World* and *Island*, takes place in the end of third chapter. A general conclusion with final interpretation of social visions in utopian works of Aldous Huxley follows, emphasizing the false and seductive ideas of unjust society in *Brave New World* in contrary to the humane but unrealistic ideas of just society in *Island*.

Aldous Huxley presented in his utopian novels a complex of unconventional thoughts and ideas which arise the questions about the course our civilization is pursuing. The spiritual and intellectual heritage of his work helps us to realize and reveal the crucial issues of our almost dystopian times.

7. Bibliografie:

Primární literatura:

Huxley, Aldous. *Brány vnímání*. Praha: Mat'a, 1996.

Huxley, Aldous. *Brave New World*. Harmondsworth: Penguin, 1967.

Huxley, Aldous. *Konec civilizace*. Praha: Mat'a, 2004.

Huxley, Aldous. *Island*. Harmondsworth: Penguin, 1962.

Huxley, Aldous. *Letters of Aldous Huxley*. London: Chatto & Windus, 1969.

Huxley, Aldous. *Ostrov*. Praha: Mat'a, 2004.

Sekundární literatura:

Bedford, Sybille. *Aldous Huxley. A Biography*. Vol. 1. Edinburgh: Chatto & Windus in association with Collins, 1973.

Bedford, Sybille. *Aldous Huxley. A Biography*. Vol. 2. London: Quartet Books, 1979.

Bosh, L.. Aldous Huxley: „Utopista nebo vizionář?“ In Huxley, Aldous. *Ostrov*. Praha: Mat'a, 2004. 311-320.

Braudel, Ferdinand. *Dynamika kapitalismu*. Praha: Argo, 1999.

Bressler, Marvin. „Mass Persuasion and the Analysis of Language: A Critical Evaluation.“ In *Journal of Educational Sociology*, Vol. 33, No. 1, (Sep., 1959). 17-27.

Casas, Bartolome de Las. *A Brief Account of the Destruction of the Indies*. Sevilla, 1552. In Project Gutenberg 2007.

<http://www.gutenberg.org/etext/20321> 20.5. 2008.

Horáček, Jiří, a Kolíbal, Lumír. „Aldous Huxley a jeho životní zkušenost.“ In Huxley, Aldous. *Brány vnímání*. Praha: Mat'a, 1996.

Izzo, David G. „Aldous Huxley.” In *Review of Contemporary Fiction*. Vol. 25, Fall, 2005. 86-137.

James, Edward. „Utopia and Utopianism.” *The Cambridge Companion to Science Fiction*. (eds.) James, Edward, and Farah Mendlesohn. New York: Cambridge University Press, 2003. 219-229.

Lopez, Michael R. *Two Modern Utopias: A Comparative Study of Aldous Huxley's Brave New World and Stanislaw Lem's Return From the Stars*. M.A. Thesis. Folsom: Antioch University, 1998.

<http://www.rpi.edu/%7esofkam/lem/thesis.htm> 10.5. 2008.

Meckier, Jerome. „Shakespeare and Aldous Huxley.” In *Shakespeare Quarterly*, Vol. 22, No. 2, (Spring, 1971). 129-135.

Neff, Ondřej. *Všechno je jinak*. Praha: Albatros, 1986.

Orr, John. „The Modernist Novel In The Twentieth Century.” *Encyclopedia of Literature and Criticism*. (eds.) Coyle, Martin, and Peter Garside, and Malcolm Kresall, and John Peck. London: Routledge. 1990. 619-630.

Platón. *Ústava*. Praha: Svoboda-Libertas. 1993

Rothstein, Edward. „Utopia and Its Discontents.” *Visions of Utopia*. New York, Oxford University Press, 2003. 1-29.

Stapleford, Brian. *Science Fact and Science Fiction. An Encyclopedia*. New York: Routledge, 2006.

Todorov, Tzvetan.. *Dobyť Ameriky: Problém druhého*. Praha: Mladá Fronta, 1996.

Tooley, Brenda. „Gothic Utopia: Heretical Sanctuary in Ann Radcliffe’s The Italian.” *Utopian Studies*. 22.3. 2000.

<http://www.encyclopedia.com/doc/1G1-70978734.html> 25.3. 2008.

Turner, Paul. „An Introduction.” In More, Thomas. *Utopia*. London: Penguin Books, 1965. 7-23.

8. Anotace:

Příjmení a jméno: Hurt Lukáš

Katedra a fakulta: Katedra anglistiky a amerikanistiky
Filozofická fakulta

Název práce:

The Analysis of Social Visions in Aldous Huxley's Utopian Novels

Vedoucí práce: Mgr. Robert Hýsek

Počet znaků: 86 112

Počet příloh: 0

Použitá literatura: 25

Klíčová slova:

britská literatura, americká literatura, román, utopie, satira,
společenské vize, demokracie, totalita, náboženství, mysticismus

Charakteristika:

Práce pojednává o společenských vizích Aldouse Huxleyho, jak je sám autor představil ve dvou stěžejních utopických románech rámujících jeho bohatou literární tvorbu. Na základě jejich srovnání byla provedena analýza a interpretace autorovy životní dráhy a následně hlavních myšlenek obou společností.